

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SKIVEBOGEN

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

•••• 27. Bind ••••

SKIVE
I KOMMISSION HOS JUNGS EFTERFØLGER
1935

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

Redaktionsudvalg:

Dr. phil. GUDMUND SCHÜTTE, Eskjær, Redaktør.

Provst BRANDT, Højslev.

Lærer NIELS P. BJERREGAARD, Skive, Formand.

**SKIVE FOLKEBLADS
◆ BOGTRYKKERI ◆
1935**

INDHOLD

	Side
<i>Henrik Larsen: Sallings Landsbyer før Udskiftningen</i>	1
<i>Gudmund Schütte: Nordjyllands Oldtidsgeografi</i>	28
<i>M. Brandt: Fruen paa Bjersjöholm</i>	36
<i>Chr. N. Krogh: Fra vor Folkeskoles Barndom</i>	71
Navneliste	115

Sallings Landsbyer før Udskiftningen.

Af *Hentik Larsen.*

Salling havde 1801 omtrent 10 000 Beboere, hvoraf 520 boede i Skive, Landets eneste Købstad. Det er lidt under en Trediedel af Folketallet i 1921, der var da ca. 31 000 Mennesker i Salling, hvoraf 6 112 boede i Købstaden. Denne Forøgelse af Befolkningen er ikke gaaet spørløst hen over Landet, den har foraarsaget, at en Mængde nye Gaarde og Huse har rejst sig rundt omkring i Landet, og den har i Forbindelse med Udskiftningen og den af denne bevirkede Udflytning af Gaarde og Huse meget forandret Landskabets Karakter. Samtidig er Heder og Moser forsvundne, saa at der snart ikke er en udyrket Plet tilbage.

Før Udskiftningen fandt Sted, boede Befolkningen hovedsagelig i Landsbyer, selv om der hist og her fandtes ikke saa faa Enestegaarde. Dog laa Gaardene i Sallings Landsbyer ikke saa nær ved hverandre som mange andre Steder i Danmark, særlig i Østjylland og paa Sjælland. I Byerne her var der, ligesom paa Mors og i Thy, god Plads mellem Gaardene, og ofte laa nogle af disse et Stykke Vej fra de øvrige, omgivet af deres egen Mark, skønt de ofte tillige havde Del i Landsbyens Mark og holdt Vide og Vedtægt med denne.

Men de fleste Gaarde i en Landsby havde dog deres Jord liggende paa dennes Mark, men ikke som nu samlet paa et eller nogle faa Steder, men fordelt paa mange Steder, undertiden over hundrede. Jorden var delt i Agre, lange, smalle Strimler. En Gaard i Tovstrup i Durup Sogn havde 60 Agre, der laa paa 43 Steder, enkelte Steder havde den to eller flere Agre ved Siden af hinanden. Gaardens dyrkede Areal var ca. $37\frac{1}{2}$ Td. Land. Hertil kom saa forskellige Engskifter, som heller ikke laa samlet. Endvidere havde den Andel med den øvrige By i den i Fællesskab liggende Hede og i de Moser, som fandtes paa Byens Grund. En Gaard i Vium havde ca. 125 Agre, som dog laa lidt mere samlet, end det ellers var Regelen. Denne Gaard beboedes af 2 Mand, som vel hver har haft Halvdelen.

Om Tilstanden paa Marken før Udskiftningen faar man god Oplysning af Markbøgerne fra 1683, da den Landmaaling fandt Sted her, der skulde være Grundlaget for Christian den 5.s Matrikel. Fra disse Protokoller, som opbevares i Matrikelsarkivet, er de fleste af de Oplysninger hentet, som findes i det efterfølgende. Man faar af dem at vide, at en Landsbys Jord undertiden var delt i Marker, 2, 3 eller flere; men dette var vist her en ren topografisk Inddeling, derfor havde Markerne som oftest Navn efter Verdenshjørnerne. Nissum siges at have en Mark liggende østen for Byen. For Harre, Hjerk og mange Byer anføres intet om Markernes Antal. Derimod havde Vester Dølby 2 Marker: Nørre- og Søndermark, Øster Dølby havde ligesaa 2: Vester- og Søndermark. Hindborg, Vejby og flere andre Byer havde ogsaa 2 Marker. Derimod havde Hem 4 Marker: Sønder-, Nørre-, Vester- og Østermark. Men ikke alle Byens Gaarde havde Del i alle 4 Marker, sær-

lig gjaldt det Østermark, der var meget lille, i den havde kun nogle faa Gaarde Agre.

Disse Marker var saa delt i Agerskifter eller Fald, disse kunde være af meget ulige Størrelse. Nogle indeholdt kun nogle faa Agre, andre havde over 100. Paa Jebjerg Mark havde Sønder Erm Agre 170 Agre, Jegs Agre 222 og Nør Høje Agre ikke mindre end 289 Agre. Men det var sjældent, at de var saa store, muligvis har disse store Fald været delt i mindre Dele, uden at det er angivet i Markbogen. Alle disse Fald havde deres eget Navn, som oftest er anført i Markbogen. Faldenes Antal rettede sig ofte efter Byens Størrelse. Tovstrup, der havde 360 Tdr. Land dyrket Jord, havde 17 Fald, der tilsammen havde 745 Agre, der var fordelt mellem 10 Gaarde. Paa Hjerik Mark fandtes 47 Fald, Harre havde ca. 50 Fald. Hjerik Mark havde 491 Tdr. Land Agerland, og der fandtes paa Marken i alt 1408 Agre. Byen havde 19 Gaarde, der bliver altsaa 74—75 Agre til hver Gaard, og Agrenes Gennemsnitsstørrelse bliver ca. 4900 Kvadratalen.

Agrene var lange, smalle Strimler, 10—30 Alen brede, undertiden smallere og ogsaa ikke sjældent bredere. Det sidste ahang ofte af, om en Bonde havde pløjet sin Jord i 1 eller 2 Agre. Agrenes Bredder ahang ogsaa af Gaardens Størrelse, idet Bredden meget ofte, men ikke altid, stod i Forhold til denne. Agrenes Længde var meget forskellig, selv i det samme Fald kunde der være en betydelig Forskel paa den, hvilket maaske kan bero paa Faldets Størrelse og Form, idet Faldene ofte var meget uregelmæssige. En Del af et Fald kan være Mose eller Hede, og nogle Agre kan være pløjede længere ud i denne end andre. Den almindeligste Længde var vel nogle Hundrede Alen, men meget længere

Agre forekom. I Tovstrup og maaske ogsaa i andre Byer fandtes der Agre, der var over 1000 Alen lange. I Mellemagers Fald her, der bestod af 40 Agre, var Ager Nr. 17 1039 Alen lang. Bredden var i den ene Ende 15 Alen og i den anden $17\frac{1}{2}$ Alen; thi Agrene var som Regel ikke lige brede overalt. Andre Agre i Faldet var mindre, Nr. 21 var 1005 Alen lang, men Nr. 22 kun 666 Alen og Nr. 23 endog kun 345 Alen lang. Derimod var Nr. 24 og 25 1002 Alen lange. De tilhørte samme Mand og blev maalt under eet, Bredden ved Enderne var henholdsvis 40 og $48\frac{1}{2}$ Alen.

For Sædskiftets Skyld havde man en Inddeling af Jorden i Indtægter. Af saadanne fandtes der vist hyppigst 8, hvoraf aarlig de 4 blev dyrket og de 4 hvilede og henlaa til Græsning. Det var saaledes Tilfældet i Hem og Hindborg. Her var Sædskiftet: første Aar Byg, andet Rug og tredie og fjerde Aar Havre, Jorden hvilede derefter 4 Aar. Men andre Steder tog man 2 Rugafgrøder efter Byg og derefter en Havreafgrøde. Andre Steder havde man 7 eller 9 Indtægter, her var Sædskiftet noget lignende. Jorden hvilede i de første Byer 3 Aar og i de andre 5. Nørre Lem og Sønder Lem havde hver 10 Indtægter, her brugte man Jorden i 4 Aar, hvorefter den hvilede i 6 Aar. Herregaarden Hostrup havde 9 Indtægter med 4 Aars Brug og 5 Aars Hvile. Bustrup havde 10 Aars Indtægter med 4 Aars Brug og 6 Aars Hvile. Nogle Steder brugte man dog Jorden i 5 Aar efter hinanden, f. Eks. paa Kærgaards-holm, hvor Jorden derefter hvilede 5 Aar, her tog man først 1 Bygafgrøde, derefter 2 Rugafgrøder og 2 Havreafgrøder. Men mange Steder var der Jord, der ikke kunde taale dette Sædskifte og ikke egnede sig til Byg eller Rug, fordi Beboerne ikke kunde

overkomme at gøde hele Marken. Her saaede man Havre 3—4 Aar efter hinanden. Saadan Jord fik ofte længere Hvile end den anden. I Nørre Lem var der 2 Fald Jord, der maatte hvile 10 Aar. Kærgaardsholm Søndermark blev besaaet i 3 Aar med Byg, Rug og derefter atter Rug, den hvilede derefter i 14 Aar. Endnu længere Tids Hvile kan man undertiden træffe.

De Agre, som den enkelte Gaard havde, laa undertiden jævnt fordelt over Bymarken. Men ikke sjældnen laa de mere i een Side af denne end i de andre, og undertiden laa en stor Del af dem samlet ved Gaarden. Der var ogsaa Tilfælde, hvor nogle af dem kunde ligge paa en Nabobys Mark. Nærmest ved Gaarden laa dens Toft, dens Aabyggetoft, den Toft, hvorpaa Gaarden var bygget. Navnet bar den for at skille den fra de mange Tofter, der ofte fandtes ude paa Marken. Toften ved Gaarden var dennes Særejendom, og den var ikke sjældnen inddiget. Den kunde snart være stor, snart lille, hvilket maaske ofte mere beroede paa Agrenes Længde end paa deres Bredde. Undertiden synes Tofterne efter Markbøgerne nogle Steder helt at mangle for nogle Gaarde. Dette kan maaske hidrøre fra, at der i den ikke var Agerjord, men Eng eller Græsning for Gaardens Kvæg. Muligvis skjuler de sig nogle Steder under et andet Navn.

Store Tofter havde Gaardene i Roslev, en Gaard her med $54\frac{1}{2}$ Td. Agerland havde saaledes en Toft med 9 Tdr. Land. I Tovstrup laa de i et Fald, „Tofterne“, der havde 64 Agre. Af disse havde f. Eks. Gaard Nr. 9 Agrene Nr. 1—6, tilsammen ca. 4 Tdr. Land, Gaard Nr. 1 havde Agrene Nr. 41—51, tilsammen ca. 7 Tdr. Land. I Grynnerup i Sæby Sogn, hvor Tofterne ogsaa laa i et Fald paa 56 Agre,

havde Gaard Nr. 1 en Toft med 10 Tdr. Land Agerjord. I Haasum havde Manden paa Gaard Nr. 8, der vist hed Stengaard, en Toft „norden til hans Gaard“ paa 15 Agre med 7 Tdr. Land Agerjord. Samme Gaard havde desuden en Tofteng, som aarlig ydede 6 Læs godt Hø. Gaarden laa vist yderst i Byen og havde derfor, hvilket ogsaa kan være Tilfældet i andre Byer, større Toft end de øvrige Gaarde. Tofterne ved Gaardene blev her i Egnen vist som Regel ikke rebede, naar Byens øvrige Mark blev rebet, hvilket derimod synes at være Tilfældet i Himmerland.

Hvorvidt en Toft er en Aabyggetoft eller ikke, er ikke altid let at se i Markbogen. I Bajlum Mark nævnes flere Tofter med forskellige Navne, og en Gaard kan have Agre i flere af dem, men hvilken der er dens Aabyggetoft nævnes ikke her eller andetsteds i Markbøgerne. Derimod findes ofte anført om Tofter, at de ligger ved Gaardene. Kringeltoft i Bajlum tilhørte Gaard Nr. 1. Af Svarstoft havde Gaard Nr. 12 de første 6 Agre, medens Nr. 6 havde de sidste. Kabeltoft, ca. 3 Tdr. Land, tilhørte Nr. 11, der desuden havde 16 Agre i Søndertoft med ca. $5\frac{1}{2}$ Td. Land. I dette Toftfald med 32 Agre havde desuden Nr. 4, 7, 8, 12 og Præstegaarden Agre. Desuden nævnes paa Byens Mark Gaastoft med 14 Agre, 2 Fald Tofteagre med henholdsvis 14 og 17 Agre samt Tofter til et Par Gaarde. Det var altsaa ikke saa faa Tofter, der kunde være paa en Bys Mark.

Agerjorden laa undertiden paa alle Sider af Byen, undertiden paa den ene, paa den anden Side var da Hede, undertiden laa Byen ved en Aa eller Lavning, saa der paa den ene Side ikke var Plads til Agerjord. Nogle Steder havde en Gaard kun Jord paa den ene Side af Byen, selv om dennes Mark

omgav denne paa alle Sider. Men Agrene til en Gaard var dog ofte jævnt fordelt over Marken. Dette var især Tilfældet i de Byer, hvis Marker var rebede, som det hedder i middelalderlige Kilder, eller solskiftede, som det hedder i jyske Lov. Ikke saa faa Byer i Salling havde i Tidernes Løb faaet deres Mark rebet. Dette var en østjysk Skik, der var indført i Salling. I Thy og paa Mors var det vist en Undtagelse, hvis en Bymark var rebet, uden maaske nogle enkelte Udmarker paa Mors. Naar Rebningen her er foregaaet, vides kun for nogle faa Byers Vedkommende. Rebningen af Gløng Mark omtales 7. Maj 1528¹⁾, en Toft og en Ager blev da udlagt til Hr. Niels i Navtrup. Endvidere ved vi, at Knud Hvid med flere Bønder 1532 fik Befaling af Kongen til at rebe Øster Lyby Mark²⁾.

I Modelbøgerne fra Christian den 5.s Matrikel siges det om nogle Byers Marker, at de er rebet fra gammel Tid af, men dette Udtryk behøver jo ikke at betyde saa lang en Tid tilbage. Til Gaardene i Vind var af gammel Tid rebdragen Jord, her havde tillige hver Gaard faaet lige meget Jord. Dette var undertiden Tilfældet, hvor de alle ejedes af samme Mand. Det samme siges om Junget Mark. Til Byerne i Selde Sogn var ligeledes af gammel Tid rebdragen Jord, dog havde her nogle Gaarde foruden deres rette Reb i Marken Toftejord, som var urebet. I Torum Sogn havde Hinnerup af gammel Tid rebdraget Jord, medens Møgeltorum og Lilletorum siges at have Gribsjord, hvilket her vil sige urebet Jord. En Mængde andre Byer havde, hvad der kan ses af Markbøgerne, ligeledes rebede Marker, dog var Gaardene i dem ikke lige store. Rebede Byer var f. Eks.

1) Diplm. Viborg, S. 167.

2) Frederik 1.s danske Regist., S. 441.

Hindborg, Kirkeby, Hestbæk, Ilbjærg, Øster Lyby, Roslev og flere andre foruden de foran nævnte. Urebede Byer var derimod f. Eks. Harre, Hjerk, Bajlum, Vium, Vejby, Balling, Volling og mange andre. Der var vist flere af disse Byer, end der var rebede Byer. Disse sidste synes særlig at findes mod Øst og Nord, medens de urebede Byer fandtes mod Syd og Vest.

I de Byer, hvis Mark var rebet, havde en Bonde som Regel, thi der kan findes mange Uregelmæssigheder ogsaa i disse Byer, stedse til Nabo i de forskellige Fald i Marken de samme to Mænd, idet Byens Gaarde var tildelt Agre i stedse samme Rækkefølge og i Regelen kun 1 à 2 Agre ad Gangen. Hvorledes Rækkefølgen var bestemt, skal jeg ikke kunne sige. Det kan være efter Beliggenheden i Byen, det kan være efter Ejendomsforhold eller begge disse to Forhold i Fællesskab eller ogsaa skyldes anden Aarsag. I de urebede Byer er der tilsyneladende ingen Orden i Fordelingen af Agrene, ofte har der vel heller aldrig været nogen. En Gaard kunde i disse Byer have til Nabo i Marken snart en eller to Gaarde, snart en eller to andre Gaarde, snart havde en Gaard en Ager, snart havde den to eller flere, undertiden endog mange Agre ved Siden af hinanden, uden at det nu er muligt at se Grunden dertil. Ofte havde desuden en Gaard mere Jord i en af Byens Marker end i de andre.

Det var ikke sjældent Tilfældet, at der paa en større Gaard var to eller flere Beboere, som hver havde sin Del af den og hver sine Agre, som de dyrkede uafhængigt af hinanden. Dog holdt man tidligere af Skattehensyn paa, at det kun var een Gaard.

For adskillige Byer her angives i Matriklen 1662 Størrelsen af Gaardene i Favne. Det samme var

for øvrigt ogsaa Tilfældet i Himmerland. Det er vist kun i de rebede Byer, at man finder Ansættelsen i Favne. Maalet angaar Agerbredden, en Gaard paa f. Eks. 12 Favne skulde have Agre, der var 12 Favne eller 36 Alen brede, men det passer sjældent nøjagtigt, og paa mange Agre passer det slet ikke. Dette kan imidlertid skyldes, at der ikke altid i et Fald har været Plads til, at Gaardene kunde faa deres fulde Agerbredde. Der var nogen Forskel paa, hvor meget Jord der gik til en Favn. Øster Lyby synes at være paa ca. 180 Favne, Byens Agerjord var 409 Tdr. Land, en Favn vil altsaa svare til ca. $2\frac{1}{4}$ Td. Land. Den største Gaard i Byen, som hed Abildgaard, havde 16 Favne Jord. Men i Roslev gik der omtrent 5 Tdr. Land til 1 Favn, altsaa meget mere. Roslev havde 551 Tdr. Land, men Byen havde en Gaard mindre end Øster Lyby. Gaardene har altsaa været større i Roslev end i Øster Lyby. Favnantsættelsen er vel derfor mindre, for at Agrene ikke skulde blive for brede. Favnantallet finder man angivet enten for nogle eller alle Gaardene i Roslev, Gretttrup, Øster Lyby, Kirkeby, Hestbæk, Ilbjærg, Hindborg og maaske flere Byer.

Fællesskab mellem flere Byer.

Det var ikke sjældent Tilfældet, og det baade med rebede og urebete Byer, at 2 Byer havde fælles Mark, saa at deres Jord og Agre laa sammenblandede. Endnu oftere var det Tilfældet, at en Gaard havde dels Jord i en Bys Mark og dels sin egen Mark. Undertiden kunde det ogsaa være, at en Gaard, selv om den laa i eller ved en By, havde det meste af sin Jord for sig selv. I Henrik Pedersens Værk „Det danske Landbrug . . . 1688“ opføres under Harre Sogn 5 Byer eller Steder, nemlig: Harre By,

Harre Mølle, Dalstrup samt Over og Neder Sønderup. Hele Sognet udgjorde dog kun et Ejerlav, de 4 Gaarde i Dalstrup og de 2 Gaarde Over og Neder Sønderup havde deres Jord liggende i Harre Bys Mark. De synes ikke engang at have nogle Fald udelukkende for sig selv; dog havde disse Gaarde ikke Agre i alle Byens Fald, Gaardene i Dalstrup havde for øvrigt ikke alle Jord i de samme Fald, og ligesaa var det med Over og Neder Sønderup. For øvrigt var Agerfordelingen paa Byens Mark meget uregelmæssig, der var Gaarde, der kun havde Jord i de halve af Byens Fald. Neder Sønderup havde endvidere $4\frac{1}{2}$ Td. Land paa Bajlum Mark.

Tangelev, der dog kun bestod af en Gaard, og Byen Vile havde noget Fællesskab, idet Tangelev havde ca. 9 Tdr. Land paa Byens Mark, Resten, ca. $39\frac{1}{2}$ Td. Land, laa ved Gaarden. Her er det en Bebyggelse med Endelsen -lev, der har noget Fællesskab med en anden By. Dog er denne Endelse her maaske ikke ganske ægte, desuden har Tangelev sin meste Jord for sig selv og kan senere have erhvervet Jorden paa Vile Mark, saa man kan vist ikke slutte noget af dette Forhold.

I Hindborg Herred ligger Gaarden Bønding, der havde Markfællesskab med Hvidbjærg By. Jorden til Gaarden laa i Hvidbjærg Vestermark i Fællesskab med den Jord, som hørte til Byens Gaarde. Bønding synes ikke at have haft noget Fald for sig selv. Hvidbjærg havde to Marker: Vester- og Østermark. I den første havde alle Byens Gaarde Jord, nogle dog mindre end i Østermark; i den sidste havde kun en Del af Gaardene Jord, formodentlig de, der laa mod Øst i Byen. Hvad er nu Aarsagen hertil? Det synes ofte at være saaledes, at en Gaard, en Torp eller en Udflytterby, foruden sin egen Jord,

som kun den har Del i, tillige har en Del Jord i Moderbyens Mark. Man kan maaske paa Grund heraf slutte, at Gaardene, der baade har Jord i Vester og Østermarken, er de yngste, og de Gaarde, der kun har Del i Vestermarken, de ældste. Helt absolut er Regelen ikke; thi paa Mors og i Thy var det ofte saaledes, at der var mere Fællesskab i Udmarken end i Indmarken, men heraf følger dog ikke, at Udmarken er den først opdyrkede Del af Marken. Men for Hvidbjærg er Regelen maaske rigtig. Gaardene, der kun har Del i Vestermarken, altsaa formodentlig de vestligste i Byen, er de ældste. Men Bønding, der ligger helt mod Vest, er mellem disse Gaarde, man kan derfor spørge, om ikke Bønding er det ældste Navn paa den ældste Del af Byen Hvidbjærg, og Hvidbjærg Navnet paa Udflyttergaardene mod Øst, et Navn, der senere skulde være overført paa de vestlige Gaarde med Undtagelse af den vestligste, der ligger lidt fra de øvrige og derfor har beholdt det gamle Navn paa Byen?

I Nørre Herred ligger Øster og Vester Grønning, der hver havde sin Mark, men i den førstnævnte Bys Mark havde flere Gaarde i Nærheden Agre. Herregaarden Filskov, der havde 53 Tdr. Land, havde af disse de 23 liggende i Øster Grønning Mark, Resten, 2 Hedefald, havde Gaarden for sig selv. Ustrupgaard havde ca. 29 Tdr. Land i Byens Mark foruden ca. 21 Tdr., der laa ved Gaarden. Tordal havde Jord i Byens Mark og desuden noget Hedejord. De 2 Gaarde i Grønris havde ligeledes noget Særjord foruden den Jord, som de havde i Øster Grønning Mark. Her maa man vel antage, at de første Beboere af disse Gaarde enten er Udflyttere fra Øster Grønning eller har kunnet nedsætte sig paa Byens Omraade, fordi de havde Ejendomsret til en Del af dens Jord.

I Tise Sogn havde Gaardene i Tisetorp paa een nær Jord i Sønder Tise Mark, nogle af dem havde desuden Jord i Nørre Tises og Hedegaards Marker. De 2 Gaarde i Hegnet og de 2 Gaarde i Børsting havde ligeledes lidt Jord i Nørre Tise Mark.

I Balling Sogn var der en Del Markfællesskab mellem de derværende Byer. Gaardene i Nørre Balling og nogle af Gaardene i Sønder Balling havde Agre i begge Byers Marker, dog mest i deres egen Mark. Nørre Balling havde flere Agre paa Sønder Balling Mark end omvendt. Det højeste Antal, en Gaard havde, var 11. Bilgrav i Nørre Balling havde en stor Del af sin Jord for sig selv. Et eller flere Fald i Sønder Balling Mark kaldtes Rabelstrup Mark, Jorden her tilhørte især Gaardene Nr. 7 og 8, disse Gaarde, der desuden havde Jord i Byens øvrige Fald, har maaske været en Torp, der bar eller har baaret dette Navn. Mellem de fire Byer: Gust, Vraa, Nittrup og Vesterby var der ligeledes en Del Fællesskab og særlig maaske mellem de to sidste, dog var der Gaarde, der havde Agre i alle 4 Byers Marker. En Gaard i Nittrup havde saaledes 23 Agre paa Byens egen Mark, 13 i Vesterby Mark og 7 i Gust Mark, men ingen paa Vraa Mark. En anden Gaard i samme By havde henholdsvis 44, 2, 14 og 16 Agre i de nævnte Byers Marker, og en Gaard i Vesterby henholdsvis 25, 61, 3 og 4 Agre. I disse Byer var der ogsaa nogle Gaarde, der havde en Del af deres Jord for sig selv, saaledes Vraagaard og Faarkrog i Vraa. Ifølge Engtakseringsprotokollen havde Gust og Vraa hver sit Overdrev, Vesterby og Nittrup intet og Sønder og Nørre Balling et fælles Overdrev.

I Lem Sogn havde Sønder Lem og Opperby Markfællesskab, Vester Lem og Nørre Lem havde derimod hver sin Mark. I Rybjærg Sogn havde

Ilbjærg Markfællesskab med Gamstrup og Snabe, der hører til Roslev Sogn, men dog ligger i Nørre Herred ligesom Ilbjærg; Kirkeby og Hestbæk i samme Sogn havde ligeledes Markfællesskab. De sidste 4 Byers Marker var rebede.

Jebjærg og Tustrup havde Markfællesskab, dog kaldtes en Del af Marken Jebjærg Mark og en Del Tustrup Mark. Paa disse to Byers Marker, der ikke var rebede, var der en halv Snes temmelig store Fald, hvor Gaardene i Tustrup og en stor Del af Gaardene i Jebjærg havde Agre. I de øvrige Fald, der var langt flere, men gennemgaaende mindre, havde Gaardene i Tustrup ikke Agre. I disse Fald havde Gaardene i Jebjærg alene Del med Undtagelse af 4—5 Gaarde, der næsten kun havde Agre i de samme Fald, som Gaardene i Tustrup havde Del i. Efter Byernes Navne at dømme skulde man nærmest tro, at Tustrup var en Udflytterby fra Jebjærg, men Forholdet er maaske ikke ganske saa; thi Gaardene i Tustrup og en Del af Gaardene i Jebjærg havde jo kun Del i et mindre Antal af Faldene. Snarere skulde man tro, at disse Gaarde var den ældste Bebyggelse, og de Gaarde, der havde Del i de fleste Fald, den yngre. Tre af disse Gaarde havde for øvrigt en Toft, der hed Nytoft, i den havde Gaard Nr. 8 ca. $7\frac{1}{2}$ Td. Land. Men denne Toft kan maaske have ligget ude paa Marken.

Uregelmæssige Byer.

Der er foran talt om den Ulighed i Tofternes Størrelse, der kunde være i en By, men der kunde ogsaa være megen anden Uregelmæssighed i de Byer, som ikke var rebede. En Gaard kunde have en stor Del af sin Jord liggende for sig selv ved Gaarden uden Fællesskab med de andre Gaarde i

Byen, saalænge Kornet ikke var indhøstet. I Tovstrup laa Havgaard, der var eller havde været en Selvejergaard, den havde 1683 39 Tdr. Land dyrket Jord, hvoraf ca. $15\frac{1}{2}$ Td. laa som Sær- eller Endelsjord ved Gaarden, medens Resten bestod af ca. 40 Agre liggende spredt paa Tovstrup Mark. Durupgaard havde sin Jord fuldstændig for sig selv, derimod havde Havgaard ved Rerup en Del af sin Jord paa denne Bys og Rybjærgets Marker, Resten var Endel og laa ved Gaarden. Bajlum var en urebet By, om dens Tofter er foran talt. Ved eller i Byen laa Bajlumgaard, der havde ca. 61 Tdr. Land Agerjord, hvoraf ca. 29 Tdr. var Endel ved Gaarden. Gaard Nr. 1 i samme By, der var en Selvejergaard, havde sin Jord samlet i nogle faa Fald, hvoraf enkelte alene tilkom denne Gaard. Det kan tillige mærkes, at Gaard Nr. 2 kun i 8 af Byens over 40 Fald havde Agre sammen med Nr. 1.

Hjerk var heller ikke nogen rebet By, og Forholdene der var ogsaa meget uregelmæssige. Byen var delt i 2 Dele, Over Hjerk mod Øst og Neder Hjerk mod Vest, men enkelte af Gaardene laa i nogen Afstand fra de andre, f. Eks. Gedelykke. Af Byens 47 Fald var der ikke et, hvori alle Gaardene var lodtagne, skønt enkelte af dem dog havde 50—60 Agre. Blandt de Fald, hvori de fleste af Byens Gaarde havde Agre, laa nogle helt mod Syd og har maaske været Udmarksjord. Ellers var Forholdet vist saaledes, at Gaardene i Over Hjerk havde Agre hovedsagelig i de Fald, der laa nærmest denne Del af Byen, medens Agrene til Neder Hjerk laa ved denne By. Nogle Eksempler paa, hvor ulige Agrene i et Fald var fordelt mellem Gaardene, skal her anføres. I det 27. Fald havde Gaardene Nr. 3, 6, 13, 14, 21 og 24 henholdsvis 21, 2, 4, 1, 3 og 10 Agre.

I det næste Fald havde Gaard Nr. 5 de første 16 Agre og Gaardene 17, 22 og 23 de øvrige 9. I det 35. Skifte, Gryldhøjs Fald, havde Gaard Nr. 7 24 Agre, Gaard Nr. 8 42 Agre og Gaard Nr. 15, Gedykke, 28 Agre, de øvrige 7 Agre var delt mellem Gaardene Nr. 17 og 22. Flere andre paa lignende uregelmæssig Maade delte Fald fandtes paa Byens Mark, maaske særlig ved Neder Hjerk. Det er vanskeligt at sige, om Neder eller Over Hjerk er den ældste Bebyggelse. Men jeg er mest tilbøjelig til at tro, det er Over Hjerk; thi her synes der at være mest Fællesskab. Man maa vel ogsaa antage, at Hjerk er Navnet paa den nye By, medens den gamle tidligere har baaret et andet Navn. Navnet Hjerk er maaske et Naturnavn sammensat med Vig, og disse Navne er først forholdsvis sent blevet anvendt som Bynavne. Neder Hjerk laa lige Syd for Harre Vig og ikke, som man efter Nutidens Kort skulde tro, mere mod Sydvest hen imod Hjerk Nor, Over Hjerk ligger derimod et Stykke fra Vandet. Det er altsaa Harre Vig, som den nu kaldes, og ikke Hjerk Nor, som Byen skulde have Navn af.

Hem i Hindborg Herred var ligeledes en uregelmæssig By. Den havde, som foran er nævnt, 4 Marker. I Markbogen er Søndermarken og en Del af Vestermarken maalt under et. Resten af Vestermarken er maalt under Nørremarken tillige med Østermarken, dog angives det, hvilke Fald der hørte til denne Mark. Følgende Gaarde havde kun Jord i Søndermarken og den derunder maalte Del af Vestermarken, nemlig: Nr. 3, 7, 11, 13 og 20. Mere Jord i denne Del af Marken end i den øvrige Del af Marken havde Gaardene Nr. 4, 5, 6, 10, 12, 15 og 19. Mere Jord i Nørremarken end i Søndermarken havde Gaardene Nr. 1, 2, 8, 9, 14, 16, 18 og 21.

Kun Jord i Nørremarken havde Gaardene Nr. 22, 23 og 24, af hvilke Nr. 23 var en lille Ejendom med kun $2\frac{1}{2}$ Td. Land Agerjord. Ovenfor er ikke nævnt Nr. 17, Kærgaard, denne Gaard havde sin Jord for sig selv ved Gaarden. Nr. 21, Præstegaarden, havde omtrent lige meget Jord i de to Dele af Marken. Nr. 9 havde ca. 50 Tdr. Land i Nørremarken, men kun knapt 2 Tdr. i Søndermarken. Endvidere kan nævnes, at Nr. 1 havde 61 Tdr. Land i Nørremarken og omtrent $19\frac{1}{2}$ Td. i Søndermarken. De Gaarde, der havde Jord i Østermarken, var Nr. 4, 6, 10, 19, 21, 23 og 24, i denne Mark var i alt kun ca. 50 Agre, den var altsaa ikke særlig stor. I denne Bys Mark træffer man de samme Uregelmæssigheder som i Hjerk. I Sønderbyens Fald havde Gaard Nr. 3 saaledes af 61 Agre de 24. Denne Gaard synes særlig at have mange sammenliggende Agre i enkelte Fald, det samme var Tilfældet med Nr. 9. Der var ogsaa stor Forskel paa Høavlen til Gaardene. Nr. 1 havde til sine 81 Tdr. Land Agerjord kun 2 Læs godt Hø, Nr. 9 derimod til sine 51 Tdr. $14\frac{1}{2}$ Læs og Nr. 12 til 21 Tdr. Land $6\frac{1}{2}$ Læs middel Hø. Kun til Nr. 3, 9, 12 og 18 kunde der avles over 3 Læs Hø.

Hvorledes skal nu dette Forhold, at nogle af Gaardene har mere Jord i den ene Del af Byens Mark end i den anden, forklares? Det er vel det sandsynligste, at det skyldes, at Opdyrkningen af den ene Mark er yngre end af den anden, og at nogle af Gaardene i Byen er yngre end de andre og maa anses for Udflyttergaarde, idet Hem er en Dobbeltby ligesom Hjerk, men med den Forskel, at de to Bydele ligger nærmere sammen end i Hjerk. Jeg ved ikke, hvorledes Gaardene i Hem har ligget, men jeg antager, at de har ligget i den Side af

Byen, hvor deres meste Jord har været. Hvis den Mark er den ældste, i hvilken de fleste Gaarde har Jord, da bliver Søndermarken Byens ældste Mark, og de Gaarde, som ligger mod Syd, den ældste Del af Byen. Lidt Nord for Byen laa eller ligger 2, senere maaske 3 Gaarde, jeg er tilbøjelig til at antage dem for Gaardene Nr. 1 og 2, Vester og Øster Bundgaard. Det, at de har faaet Plads her ude i Marken, kan maaske tyde paa, at der her, da Gaardene blev bygget, ikke var opdyrket Jord.

Brøndum var ikke nogen rebet By, men Fordeelingen af Agrene synes dog langt mere regelmæssig end i Hem. Gaardene synes at have deres Agre mere jævnt fordelt over hele Byens Mark end i Hem og som oftest kun 1 eller 2 Agre ved Siden af hinanden. Dog havde Præsten et „Kast“, hvor han havde ca. $17\frac{1}{2}$ Td. Land. En anden Gaard havde ogsaa nogle Agre i det. Her var det for øvrigt Tilfældet, at nogle Agre var delt mellem to Gaarde, saa hver havde sin Ende. I et enkelt Tilfælde var endog den ene Ende af en Ager delt paa langs mellem 2 Gaarde, saa at i alt 3 Gaarde havde Del i Agren.

I Vium i Harre Herred ligger eller laa Viumgaard, Byens største Gaard, lidt Nord for Byen, den havde Jord i 16 af Byens 27 Fald foruden en Toft, men den havde intet Fald for sig selv, selv om den nogle Steder havde en Del Agre ved Siden af hinanden. Derimod laa mod Øst en Gaard, den næststørste i Byen, der havde sin Jord liggende i 14 Fald; i nogle af disse havde den kun nogle faa Agre, men i andre havde Gaarden de fleste Agre, og i disse Fald var ofte kun 1 eller 2 af de andre Gaarde lodtagne. I de første 18 Fald havde denne Gaard 7 Agre, derefter nævnes to Fald, hvor den

havde 12 Agre, medens de øvrige Gaarde her havde 40 Agre. I de sidste 7 Fald havde Gaarden 110 Agre, medens de øvrige Gaarde tilsammen kun havde 39.

Møgeltorum var ligeledes en urebet By, hvor der ogsaa fandtes en Del Fald, som kun nogle af Byens Gaarde havde Agre i. Lidt fra Byen ligger Torumgaard, der dels havde sin Jord paa Byens Mark og dels 4 Fald med ca. 28 Tdr. Land ved Gaarden. Hele Gaardens Areal var 66 Tdr. Land, af hvilke 3 Tdr. laa paa Lille Torum Mark. Her som i mange andre urebede Byer var der Forskel paa Godheden af den Jord, som hørte til de forskellige Gaarde. Jorden til Gaard Nr. 1 blev i Modelbogen takseret som $\frac{7}{8}$ god, $\frac{1}{8}$ middel, Jorden til Torumgaard og nogle andre Gaarde i Byen blev takseret som $\frac{3}{4}$ god, $\frac{1}{4}$ middel, god var næstbedste Takst og middel Jord tredie Takst, daarligere endnu var ond, skarp og allerværst. De øvrige Gaardes Jord blev takseret endnu daarligere end de nævnte. Den daarligste Jord havde Nr. 8, den blev takseret som $\frac{1}{2}$ middel, $\frac{3}{8}$ skarp, $\frac{1}{8}$ ond. Saadan Forskel i Jordens Godhed finder man i mange andre Byer, den beror blandt andet paa, at nogle Gaarde havde deres Jord overvejende liggende i Udsiden af Marken eller i den sidst opdyrkede Del af denne. I Sognet ligger Gaarden Øster Modbæk, denne havde 11 Agre i Møgeltorum Mark, 29 i Lille Torum Mark. Dens øvrige Jord, den havde i alt 52 Tdr. Land, laa ved Gaarden.

Landssbyerne og deres Navne.

Man kan ikke sige, at Byerne i Salling var regelmæssige i deres Anlæg. Sandsynligvis er de heller aldrig blevet anlagt fuldt færdige med det Antal Gaarde, som de siden havde, Byen er lidt

efter lidt blevet forøget med nye Gaarde, eftersom der kom flere Beboere, indtil den opnaaede den Størrelse, som den siden havde. Men de nye Beboere har næppe faaet Lov til at bygge deres Huse, hvor de selv vilde. Da det ofte er saaledes, at Gaardene ligger i en Række og har Agerjorden paa den ene Side, medens paa den anden Hede eller Overdrev gaar lige ind til Gaarden, saa har de nye Beboere vel undertiden lagt deres Gaarde i Heden. Det er maaske Tilfældet i Hem, hvor Agerjorden senere laa paa begge Sider af Byen, men hvor der dog var Forskel paa, hvor meget Jord Gaardene havde i Byens $\frac{1}{4}$ Marker. Men meget hyppigt laa Gaardene endnu paa Udskiftningstiden i en Række, der dog kunde være mere eller mindre krum, undertiden var der ogsaa enkelte Mellemlum i Gaadrækken. Rækkebyer var Roslev, Ramsing, hvor der Syd for Byen var Hede og en Udmark, Volling, hvor der Nord for Byen var Hede, Navtrup og Glynge, der næsten gik ud i et, Otting, der dog nærmest var en Halvcirkel, Hvidbjærg og flere andre Byer. Der synes ingen Forskel at være paa Byerne, hvad enten deres Navne endte paa -ing, -lev eller en anden Endelse. I disse Rækkebyer maa de nye Beboere have bosat sig ved den ene eller den anden Ende af den alt værende Gaadrække. I andre Tilfælde er de senere tilkomne Gaarde blevet lagt et Stykke fra Byen ude paa Marken, f. Eks. de to eller tre Gaarde, der laa et lille Stykke Nord for Hem. Den ene af Byerne Hjørk er vel ogsaa opstaaet paa denne Maade. De Smaabyer, der havde Markfællesskab med en anden By, skylder vel deres Oprindelse en lignende Udflytning, f. Eks. Gamstrup og Snabe ved Ilbjærg, Hestbæk ved Kirkeby, Opperby ved Sønder Lem. Maaske har det i nogle Tilfælde været en Herremand, der

har fundet sin Plads i Byen for trang og sin Andel i Byens Mark for ringe, der saaledes er flyttet ud paa Marken, hvor der var bedre Plads til at røre sig. De foran nævnte Byer og Bydele laa endnu 1683 i Markfællesskab med den By, hvorfra deres Beboere var udgaaet.

Men der fandtes i Salling og andetsteds en Mængde Enestegaarde og Smaabyer, der ikke havde Markfællesskab med andre Byer. Dette kan maaske i nogle Tilfælde bero paa, at dette er blevet afbrudt ved Udflytningen eller senere paa en eller anden Maade, f. Eks. ved at der af Gaardenes Jord i Moderbyens Mark er blevet dannet et Bol eller en ny Ejendom. Men det kan ogsaa være, at disse Gaarde og Byer er opstaaet uafhængig af andre Byer. Thi disse har næppe haft nogen Eneret til det uopdyrkede Areal; Jyske Lov siger, at hvad ingen anden ejer, det ejer Kongen, der maa have været en Tid, hvor en Mand, naar han blot ydede Kongen, hvad denne tilkom af Skatter og Arbejde, da kunde bosætte sig paa det udyrkede Areal og opdyrke saa megen Jord, at han havde en fuld Gaards Jord. Det samme har rimeligvis ogsaa været Tilfældet i Landsbyerne, en Bonde, der ikke havde saa megen Jord, at han kunde yde Kongen fuld Afgift og Leding, kunde opdyrke af Udmarken saa meget, at han kunde svare Skat lig med de andre i Byen. Af denne Ret kommer vel en stor Del af den Uregelmæssighed, som findes i de urebede Byer.

Naar to eller i enkelte Tilfælde tre Byer har samme Navn, har der vel i gammel Tid været nogen Forbindelse mellem dem, selv om der ikke 1683 var Markfællesskab mellem dem. Sønder Lem ligger helt mod Syd ved Vigen, der har Navn efter Byen, oppe paa Bakken ligger Opperby, der havde Markfælles-

skab med den. Vest for Opperby ligger Vester Lem uden Markfællesskab med de to nævnte Byer. Sognets Kirke ligger Nord for Opperby, Jorden omkring den hørte til Dels til Præstegaarden og var dennes Særjord, desuden havde Gaarden Jord i Vester Lem Mark. Endvidere laa lidt Nord for denne By Gaarden Stordal, der dels havde Jord i Vester Lem Mark og dels et Fald for sig selv med 29 Tdr. Land Jord, der dog kun blev takseret som ond. Nord for Vester Lem laa Nørre Lem, og Nordvest for denne By er Hede. Endvidere laa i Sognet Kurupgaard, der havde sin egen Mark, Dalsgaard, der havde Jord i Nørre Lem Mark, samt Hostrup Hovedgaard, der som de fleste Hovedgaarde havde sin Mark for sig selv. Hvor Bebyggelsen her har haft sit Udgangspunkt, kunde nok fortjene en Undersøgelse, helt umuligt er det vist ikke at besvare Spørgsmaalet. Selv er jeg mest tilbøjelig til at tro, at den er gaaet fra Syd mod Nord.

Store og Lille Ramsing ligger saa langt fra hinanden og skilt ved mellemliggende Byer, at der vel ikke kan have været nogen Forbindelse mellem dem. Snarere kunde der tænkes en saadan mellem Møgeltorum og Lille Torum, da deres Marker støder op til hinanden, skønt der er et godt Stykke Vej mellem dem, hvor der tidligere var Hede og Udmark. Torum Kirke ligger paa Møgeltorum Mark, lige ved Skellet til Hinnerup. Omkring Kirken fandtes der flere Fald, der i Markbogen takseredes til god Bygjord og bedre end andre Fald, der laa nærmere ved Byen. Et af dem hed Over Alse Fald og laa lige Øst for Kirken. Ifølge Markbogen var Jorden „sort Muld og graa Sand med lidet blaa Ler, god Bygjord“. Ved de sidste Matrikuleringer fik Jorden Takst 20, den var altsaa fortrinlig. Hvorfor er nu Jorden saa højt takseret her? Det kan ikke være for dens egen God-

heds Skyld, men det maa være, fordi den ved Meneskenes Behandling og Dyrkning af den er kommet i god Kultur. Navnet Alse Fald, der findes flere Steder i Salling, har næppe noget at gøre med Forleddet i Ord som Alshøj og Alsbjærg, hvor Als muligvis staar i Forbindelse med Ordet Aal, der betyder en Helligdom. Snarere vil jeg tyde Ordet Alse som Alsæd, Alsædjord, skønt man 1683 ikke havde saadan Jord i Salling. Derimod havde man Alsædjord paa Mors, og det er maaske sandsynligt, at man tidligere ogsaa har haft det i Salling, der i meget ligner Mors. Men Alse Faldet laa langt fra Byen, medens Alsædjorden vist plejede at ligge nær ved denne, fordi det ellers blev for besværligt at dyrke den aarligt. Man maa derfor næsten formode, at der en Gang har været en Bebyggelse ved Kirken, men hvad der senere er blevet af denne, vides ikke. Det vilde være interessant, om man her kunde finde en Boplads. Det kan mærkes, at man omkring Ginnerupbopladsen finder flere Marknavne, der ender paa Vang, skønt dette Ord vel paa Sjælland nærmest betegner Indmarken, og Bopladsen ligger et godt Stykke Vej vesten for Ginnerup By.

Denne Boplads vil sikkert være Læseren bekendt, den hidrører fra den romerske Jernalder, de første Aarhundreder efter Kristi Fødsel. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa, hvad der er fundet, men kun nævne Bopladsens ringe Udstrækning, 100 m $\times$ 4—500 m, i Forhold til de mange Ejendomme, der synes at have været. Det er dog muligt, at de ikke alle har været Landbrugsejendomme saa store, at de kunde ernære en Familie. Kun faa større Byer i Salling kunde finde Plads paa Bopladsen. Endnu mindre de thylandske Byer; thi Gaardene laa der endnu mere spredt end i Salling. Der er altsaa en

Væsensforskel mellem Bopladsen og den senere Landsby. Saafremt der ikke er foregaaet et Befolkningsskifte, da Bopladsen ophørte, maa sikkert nogle af de nuværende Landsbyer være Udflyttere fra en saadan Boplads, hvis Befolkningen paa den Tid har boet saa tæt sammen i Almindelighed.

De ældste Bynavne, vi har, er vist dem med Endelserne -sted og -inge. De første er vist i Reglen sammensat med en Persons Navn, Bopladsen ved Ginnerup kunde maaske godt have baaret et Navn med denne Endelse. At de nuværende -sted-Byer ikke er saa sammentrængte som Bopladser, siger intet, Navnet kan godt være bevaret, fordi Beboerne er bortflyttet en gammel Boplads og har bosat sig mere spredt i Nærheden. Navnene paa -inge er egentlig ikke Bynavne, men Navne paa Beboerne af en saadan eller en Egn, man har ikke opfattet Byen som en Enhed og har navngivet den, noget der maaske kan tyde paa en spredt Beboelse. Disse Navne, eller de fleste af dem, kunde vist ogsaa godt anvendes om en Bebyggelse som den ved Ginnerup, men flere af dem kunde ogsaa godt bruges om Udflytterne fra en saadan. Jeg skal nævne nogle af disse Bynavne. Volling har vel til Forled Ordet Vold, hvis Betydning er Slette, Græsgang, Ordet findes i Tyrvold, der i Markbøgerne for flere Byer i Salling og andetsteds i Jylland, samt paa Fyn og maaske ogsaa paa Sjælland, findes anvendt som Marknavn, f. Eks. Tyrvold Fald i Otting. Ordet Volling, egentlig oprindelig vist Flertal, skulde altsaa betyde Beboer af det udyrkede Land, hvad der forudsætter en anden, tidligere Opdyrkning og Bebyggelse.

Balling kommer vel af Ordet Balle, et ophøjet Sted eller noget lignende, Ordet kan ogsaa bruges om en Del af en By. Balling, der er delt i to Dele,

Nørre og Sønder, ligger lige ved Gust og kun skilt fra denne By ved en Lavning. Men om der har været nogen Forbindelse mellem disse to Byer, vides ikke, selv om det ligger nærmest at tænke sig, at Bebyggelsen i Balling er udgaaet fra en Bebyggelse paa Gust Mark. Rødding, hvorefter Herredet har Navn, hedder i Kong Valdemars Jordebog 1231 Rything, og Navnet kommer vel af Ryd, et Sted, hvor Skoven er borthugget, paa Byens Mark nævnes i Markbogen Skoufs Ager Fald, et af de faa Marknavne i Salling, der minder om gammelt Skovland. Dette Bynavn viser sikkert ogsaa, at der maa have været gammelt, opdyrket Land i Nærheden, hvorfra Beboere kan have ryddet Skov for at bosætte sig. Flere andre Navne, der maaske kan betegne Udflyttere, end de 3 nævnte kan maaske findes i Salling.

En anden gammel Endelse er -um, der i mange Tilfælde maa hidrøre fra et ældre -heim. Heim skulde, hvad jeg har søgt at bevise et andet Sted, være Oldtidens Stormandsgaard eller -bolig, paa Sjælland finder man i næsten alle Byerne med Endelsen -um Minder om en større Oldtidsgaard¹⁾). Spørgsmaalet er da, om man ogsaa kan paavise en saadan Gaard i Byerne med denne Endelse i Salling. Hem er vel oprindelig et Navn paa -heim, jeg ved ikke, om det er rigtigt at tyde Navnet som Hedeheim. Men hvor har da denne Gaard ligget, hvilken af Gaardene i Hem er en Fortsættelse af den? Jeg er mest tilbøjelig til at tro, at det er Gaarden Kærgaard, der laa nogle Hundrede Alen østen for den østligste Gaard i Byen, men havde sin Mark for sig selv, skilt ved Hede og Mose fra Byens øvrige Mark. Gaarden ligger altsaa yderst i Gaardrækken, hvad man vel

¹⁾ Aarb. f. nord. Oldk. 1918, S. 276.

skal vente af en Stormands Gaard, og ikke midt i Gaadrækken. Det kan ogsaa mærkes, at Landevejen gaar tæt forbi Gaarden. Denne havde 1683 35 Tdr. Agerland, det var altsaa ikke noget stort Landbrug for en Stormand, men disse har maaske i Oldtiden ikke altid været særlig interesseret i Landbrug. Heimer har vel først og fremmest været hans Bolig og hans Hjem, og det er vel Stormandens Ry og Anseelse, der har bevirket, at Gaarden blev det centrale i Byen, saa at dennes gamle Navn nu er tabt, medens Gaardens Navn nu bæres af Byen; selv har Gaarden senere faaet et nyt Navn.

Ved Møgeltorum ligger Torumgaard lidt vesten for Byen med sin Særjord. Her har vi maaske den gamle Stormandsgaard. Torumgaard tilhørte i Slutningen af Middelalderen Sognets Kirke.

I Vium var der som foran anført mod Øst i Byen, skilt fra den øvrige By ved en Aa, en Gaard, som hovedsagelig havde sin Jord for sig selv. Vium er vel Viheim, det vil vel snarere sige Gaarden ved Viet eller Helligdommen end den hellige Gaard. Helligdommen har vel været Sallings gamle Midtpunkt i Heden Øst og Sydøst for Gaarden. I Lyby Kirke samledes 1375 de fornemste Beboere i Salling i Anledning af den Elendighed, der da var i Landet. Her ligger en Tinghøj, her findes en hellig Kilde, og her laa de to Høje Store og Lille Torshøj mod Nord paa Bostrup Mark¹⁾). Landevejen gaar ogsaa forbi denne Gaard. Vel havde Salling i Hedenskabets sidste Tid et andet religiøst Midtpunkt, nemlig mellem Oddense og Lille Ramsing, hvor en Tinghøj og flere andre Marknavne minder derom, bl. a. et Tulsbjærg og et Jelsbjærg (Jarlsbjærg). Men Odinsdyrkelsen

---

¹⁾ Orig. Kort Nr. 1 (Matrikelsarkivet).

hørte kun til i den sidste Tid før Kristendommens Indførelse, formodentlig indført af Statsmagten for at den ved sine udnævnte Tuler og Præster kunde raade over Tinget. Før den Tid maa dette vel være holdt et andet Sted, og det ligger da nærmest at tænke sig det holdt ved Vium, hvor der findes en By, hvis Navn siger os, at der i Nærheden var et helligt Sted. Efter at Hedenskabet var vejet for Kristendommen, har man vel igen forladt Helligdommen og Tingstedet ved Oddense, da den vel mindede for meget om de gamle Guder.

I nogle andre Byer kan man maaske ogsaa paavise den gamle Stormandsgaard. I Bajlum er det formodentlig Bajlumgaard, der er den gamle Heim, den ligger mod Nord, for Enden af Gaardrækken. I Lem er jeg mest tilbøjelig til at tro, at det er Abildgaard, der ligger lidt østen for Sønder Lem. I Risum kan det være Risumgaard eller Risum Elkærgaard. Ved Nissum ligger Herregaarden Østergaard, der tidligere laa nærmere ved Byen. Der er endnu en Del Byer med Endelsen -um i Salling, men man maa formode, at der tidligere har været flere Stormandsgaarde, idet disses Navne i nogle Tilfælde vel ikke har fortrængt Byens gamle Navn og i andre Tilfælde igen har maattet vige for et nyt Navn. Vi har her i Landet en Byendelse -lev, som jeg antager stammer fra Skjoldungeslægten Erobring af Danmark i Tiden omkring Aar 500¹⁾. Disse -lev-Byer skulde være Slægtens Belønning til de Mænd, som havde hjulpet dem ved Danmarks Erobring. Men Skjoldungeslægten Konger havde ikke vundet den Berømmelse og det Ry, som de havde og har, eller den Magt, de havde, hvis de havde skænket deres Mænd et Stykke

¹⁾ Fortid og Nutid IV, 93 ff.

Hede, som de selv maatte opdyrke, til Belønning. De har sikkert mindst faaet en Landsby, og der har vel ogsaa fulgt en Stormandsgaard med. Man maa derfor antage, at der i eller ved Sallings -lev-Byer ogsaa har ligget en saadan, hvis Navn dog senere er gaaet tabt. Det samme kan maaske ogsaa være Tilfældet med andre Byer, men det skal jeg dog ikke komme nærmere ind paa her.

Henrik Larsen.

Nordjyllands Oldtidsgeografi.

Af Gudmund Schütte.

Den amerikanske Sprogforsker *Kemp Malone*, som er Professor ved John-Hopkins-Universitetet i Baltimore og kendt ved sine Studier over Hamlet-sagnet, har i det svenske Tidsskrift „*Namn och Bygd*“, 1934, S. 26 ff., skrevet et Stykke om Dyrkerne af Gudinden Nerthus, hvorefter forskelligt kan interessere Nordjyder og ogsaa særskilt Sallingboer.

I mangt og meget er hans Formodninger maa-ske lovlige dristige og usikre, men paa andre Punkter bringer han nye Tanker, som fortjener at ænses. Jeg vil i det følgende ikke give noget egentligt Referat, men derimod tage Kemp Malones Fremstilling til Udgangspunkt for et lille Krydstogt i de gamle Limfjordssegne og videre rundt.

Vore Forfædre i Hedenold holdt meget af at lave Navneregistre i Form af Stamtavler o. desl. Det ældste gottonske Litteraturmindesmærke, vi kender, er et tysk Kvad, „*Mannungstamtavlen*“, der fortæller om de mytiske Stamfædre *Twisto* og *Mand* og om Mands Sønner, *Ingvo*, *Ermin* og *Istjo*, der blev Fædre til en Masse Stammer. Nu gør Kemp Malone opmærksom paa, at den ældste jyllandske Stammeliste, der findes — den i Grækeren *Ptolemaios'* Geografi fra ca. 150 e. Kr. — turde være

saadan en stavrimende Optælling, som Lederen af det romerske Nordlands-Flaadetogt Aar 5 e. Kr. har bragt hjem med sig. Listen er nemlig faktisk stavrimende:

*Saxones, Sigulones, Sabalingioi, Kobandoi,
Chaloi, Funusioi, Charudes, Kimbroi.*

Kemp Malone siger, at Kimbrerne staar uden for Stavrimet. Men deri tager han egentlig fejl. Thi i Virkeligheden skulde Kimbrernavnet jo skrives *Chimbroi; *ket* er blot en klassisk Skrivevane fra den Tid, da Kimbrerne truede Rom med Undergang; da fik Navnet sin faste, vedtægtsmæssige Retskrivning, og senere kunde det ikke mere ændres. En anden Sag er det, at Linjen Chaloi, Funusioi, Charudes, *Chimbroi ikke er metrisk rigtig bygget eller fuldstændig. Men saadan en jysk Liste i romersk Optegnelse kan naturligvis overhovedet ikke gøre Krav paa at indeholde tip-top-rigtige Vers. Vi maa ta' dem, som de falder.

Den anden Stammeliste, vi faar at gøre med, findes hos Romeren *Tacitus* i hans „Germania“, der udkom Aar 98 e. Kr. Deri opregnes i Kap. 40: *Reudigni, Auiones, Anglii, Varini, Eudoses, Suarðones, Nuithones*. Alle disse Folk dyrkede Frugtbarhedsgudinden Nerthus. Her er der jo ikke noget Stavrimvers. Man kunde højt regnet faa et ud ved at stille om paa Leddene:

*Auiones, Reudigni, Anglii,
Eudoses, Varini.*

Ejendommeligt nok er det imidlertid, at netop denne Liste synes at klinge igen i det oldengelske Stavrimskvad „*Widsith*“, hvis Grundlag stammer fra 6. Aarhundrede efter Kristus. Deri opregnes en Række

Konger eller Høvdinge, der regerede hist og her; Stammerne, deres Undersaatter, nævnes i Flertal Hensynsform. Og vi faar saa Listen:

Rondingum, Wærnum, Eowum, Ytum.

Rondingerne synes at svare til Reudigni, Wærnerne er den snorlige Fortsættelse af Varini, Eowerne do. do. af Auiones; Yterne er Jyder og fortæller os saaledes, at det hele drejer sig om Godtfolk fra Jylland og dets Nabolag.

I dette Tilfælde er det nu klart, at det er lykkedes os at faa fat i en af disse omkringløbende Navneremser, som har holdt sig fra Aarhundrede til Aarhundrede, og som Slægt efter Slægt har lirket af, i respektfuldt Minde om de højsalige Forfædre.

Men naar Landets Geografi overleveredes i stavrimende Vers, er dermed tillige sagt, at vi skal vogte os for at tage Ordningen for gode Varer. Stavrimsværet havde nemlig sin faste, ubrydelige Lov: der kunde staa to Stavrimsbærere i første Vershalvdel, som f. Eks. Saxones, Sigulones, men derimod kun een i anden Vershalvdel. Og hvis den geografiske Ordning ikke stemte dermed, saa lavede man simpelt hen om paa Ordningen. Nogen paalidelig Haandbog i Geografi faar vi derfor ikke ud af det. Og da vor Ven Ptolemaios var en forfærdelig Fuser og Forstyrrelsesraad, er det slet ikke til at ane, hvilken Bænkevælling han har lavet ud af de gamle Stammelister. Han havde jo hverken Traps „Danmark“ eller Generalstabens Atlas i Maalestok 1:160000 til at slaa efter i.

Det eneste sikre, siger Kemp Malone, er Yderpunkterne til begge Sider: Ptolemaios' Saxer boede i Holsten — det sander Historien — og hans Kimbrer i Himmerland. Hvad der ligger mellem disse to

Yderpunkter, maa vi anbringe, som vi kan bedst. Men det er dog rimeligst at formode, at Ptolemaios' Liste nærmest centrer sig paa Egnene ved Kattegat og Limfjorden. For den romerske Flaaderapport fra Aar 5 fortæller om Kampe med Indbyggerne, og ifølge Augustus' Triumfindskrift i Angora maa disse Kampe nærmest være gaaet ud over Kimbrerne og Charuderne, altsaa Folk i Limfjordsegnene og deromkring, da netop de to nævnte Folk lod Kejseren bede om hans Venskab; yderligere fortæller Strabon, at Kimbrerne sendte Kejseren deres helligste Offerkedel for at bøde paa alt det romerske Blod, som deres udvandrede Landsmænd havde udgydt hundrede Aar tidligere.

Principielt mener jeg derfor, at Kemp Malone har Ret i at søge de overleverede Navnes Tydning særlig i Limfjordsegnene.

Jeg tager nu de to Listers Navne i den foreliggende Rækkefølge. Kildehenvisninger maa man søge i min Bog „Our Forefathers, the Gothonic Nations“ (se Registret).

1. *Saxer*. Sættes af Ptolemaios „paa Nakken af den kimbriske Halvø“, d. v. s. i Holsten. Historisk rigtigt.

2. *Siguloner*. En dunkel Størrelse. Man har anbragt dem i Sønderjylland. Jeg vil hellere hytte mig for at udtale nogen Mening.

3. *Sabalingjer*. Hollænderen Pontanus i 17. Aarhundrede tyder dem som Sallingboer; ligesaa Detlefsen, Wadstein, Kemp Malone og jeg selv tidligere. Imidlertid har jeg faaet Skrupler — jeg troer ikke, at et formodet *Savling eller *Salving kunde blive til Salling saa tidlig, at det allerede i 13. Aarhundrede kunde foreligge som Saling; men saadan finder vi det jo netop skrevet i den ældste danske Kilde,

Valdemars Jordebog. Der *maa* regnes med, at Sallingboerne simpelthen er Udvandrere fra Sognet Sal i den nærliggende Del af Hardsyssel, 1240 Saale, 1330 etc. Salæ.

4. *Kobanóoi*. Et gaadefuldt Navn, hverken til at hugge eller stikke i. Den eneste Tydning, jeg kan foreslaa, er, at det kunde være radbrækket af *Kovangoi og altsaa vilde sige: Indbyggere af Sognet Kowang i Varde Syssel, de nuværende Kvongboer.

5. *Chaloi*. Sættes af Ptolemaios omtrent midt paa Jyllands Nord-Syd-Linje. Det vilde nogenlunde svare til de nuværende Hallinger i N. Hallæ Herred; til Nørrehaldherredet slutter sig et Sønderherred, altsaa har Omraadet været ret stort. Tydningen er allerede fremsat af Werlauff i „Ravhandelens Historie“ (1836). Forresten hedder Indbyggerne af Hald i det nordlige Fjendsherred Hallingboer; men denne Bygd er for ringe til at kunne være Hjemsted for en i Oldtiden kendt Stamme.

6. *Funusioi*, ogsaa skrevet Fundusioi, ifølge Ptolemaios vestenfor Charuderne. Jeg har ligesom andre tydet Navnet som *Eudusioi = Eudoses hos Tacitus. Denne Tydning vrages imidlertid af Kemp Malone. Han sammenstiller Funusierne med et Vesterhavs-Øfolk *Fanesii* hos Plinius og tyder dem som Fanniker, Indbyggere af Fanø. Det kan gerne være, han har Ret. Sikker er det, at Fannikernes Naboer, Indbyggerne af Øen Røm, netop har et Navn med en lignende Afledningsform: Rømisier.

7. *Charudes*. Sættes af Ptolemaios paa Østkysten, hvor der, som Werlauff fremhæver, findes et Harz Herred, nu Hadsherred. Kemp Malone mener, at Charuderne allerede i Oldtiden har boet i det vestjyske Landskab Harthe Syssel, nu Hardsyssel; men jeg troer snarere, at de først i Folkevandrings-

tiden er trukket vesterpaa. Jfr. min Artikel i Aar-bogen 1927.

8. *Kimbroi*, nordligst paa Halvøen — Himmerboer i Himber Syssel.

9. *Reudigni*. Jeg har som nævnt sidestillet dem med Rondingerne i det oldengelske Kvad „Widsith“. Ifald det passer, maatte Reudigni være radbrækket af *Randingi. At Rondingernes Navn næppe kan være fejlskrevet, fremgaar deraf, at det i Listen rimer paa Brondinger, et i engelsk Heltedigtning kendt Stamme- eller Ættenavn. *Randingerne kunde tænkes bosatte ved Aen *Rand, der munder ved Randr-øs (Randers). — Men Kemp Malone fremsætter en helt anden Tydning, og den har særligt Ærinde til os Sallingboer. Han forklarer nemlig *Reudingerne som „Indbyggere af *Rythings Herred*“, paa moderne Sallingsk Røddingboer. Der er ikke noget egentligt i Vejen for, at han kan have Ret. Blot maa Traaden fra Rødding føres endnu længere tilbage, idet nemlig *Reudingerne maa formodes at være Udvandrere fra Sognet Ryde i den nærliggende Del af Hardsyssel, Rythæ 1330. Denne Afledning vilde støttes ved Tydningen af Sallingboernes Navn, hvis det er rigtigt, at de stammer fra det nærliggende hardsysselske Sogn Sal.

10. *Auiones*. Tydes af Detlefsen som Aaboinger i Aabo Syssel. Aaen, de har Navn af, er Gudenaen, ogsaa kaldet *Rand. Et Øgenavn for Aaboingerne er Aabutter (meddelt af Gaardejer Aage Sørensen, Mellerup).

11. *Anglii*. Dette velkendte Folk er Anglerne, hvis nu fortyskede Efterkommere i Angel kaldes Angelboer (eller paa lærd Kragemaal Angeliter).

12. *Varini*. Den historisk kendte Stamme Varnerne turde have boet i Mecklenborg ved Aaen War-

now, som munder ud ved Warnemünde; dèr boede senere en vendisk Stamme Varnabi. Kemp Malone vil flytte en Afdeling af Varnerne til Vendsyssel, hvad jeg ikke finder tilstrækkelig Grund til. Helt vilkaarlig sætter Müllenhoff dem i det sundevedske Varnæs, der samtidig radbrækkes til et vendisk klingende Warnitz; og Meizen og Bremer opdiger en latinsk Oversættelse „promuntorium Warinorum“, der skulde staa i Valdemars Jordebog. Alt dette er grebet ud af Luften. Man kunde ligesaa godt flytte Varnerne til Sverige eller Norge, hvor der ogsaa findes forskellige Varnæs.

13. *Eudoses*. Navnet paa denne Stamme, der sammen med Charuderne kæmper mod Cæsar i Gallien Aar 58 før Kristus, har jeg som sagt ovenfor villet genfinde i Fundusioi hos Ptolemaios. Denne Tydning vrages af Kemp Malone. Maaske har han Ret. Men i saa Fald siger jeg Pas og vil ikke gætte videre.

14. *Suardones*. Haabløs dunkelt.

15. *Nuithones*. Aabenbart radbrækket. Kemp Malone vil læse *Unithones og anbringer Stammen i Wendlefolk Herred, nu Vandfuld Herred i Hardsyssel. Denne Tydning er maaske nok lovlig dristig.

Endnu maa vi nævne:

16. *Teutonerne*. Ptolemaios sætter dem ved den sydlige Østersøkyst, og den græske Opdagelsesrejsende Pytheas ved Aar 325 før Kristus kender dem ialtfald ikke umiddelbart ved Vesterhavskysten, thi han siger, at Ravet samles af „Gutonerne“ (Eutonerne?) og sælges af dem til deres Naboer Teutonerne. Men de kan jo godt omkring vor Tidsregnings Gry være draget længere vesterpaa. Kemp Malone sætter dem uden nogen Vaklen i Syslet Thiud, det nuværene Ty, og han har vel Ret i, at denne

Landsdel ikke godt kan skilles fra Teutonernes Navn.

Til Slut vil jeg blot omtale nogle mærkelige Navne i Plinius' „Naturhistorie“, IV, 97. Efter at have dvælet ved Weichselfloden og Vendernes Kyst fortsætter han med „Bugten Cylipenus, og i dens Indløb Øen Latris, og snart derpaa en anden Bugt Lagnus, der støder op til Kimbrerne“.

Navnet *Latris* kan jeg ikke stille noget op med, men *Cylipenus* er aabenbart en græsk Afledning af et Vandnavn, der har heddet saadan noget som *Kulip eller *Chulip. Hvad om vi nu byttede lidt om paa Lydene og læste *Chuilp. Saa var vi jo naaet til en Form, der mindede paafaldende om vort hjemlige *Hvalp-Sund*.

Og nu *Lagnus* — har det mon ikke noget Ekko i Nærheden af Hvalpsund? Jo, netop. Syd for Sundet ligger *Lovns Bredning*. Den nuværende Navneform stammer fra Sognet Lovns, 1389 skrevet Lonnes, d. v. s. *Logn-næs, og dette Navn vil atter sige „Næsset ved Bredningen Logn“. — Af samme Brednings Navn dannes ogsaa Navnet paa det overfor liggende Næs i Fjendsherred, Lundø, 1231 skrevet Lognö (Indbyggernavn: Lunningboer eller Lunte Bønder). Logn gaar nu ganske vist ikke direkte tilbage til en Urform Lagnus; det er et velkendt oldnordisk Ord for „Vindstille“. Men, naar vi ved Oldtidens Himmerland finder en „Bugt Lagnus“, og ved Nutidens Himmerland en „Bredning Logn“, turde tilfældigt Samtræf være udelukket. De to Navne maa paa een eller anden Maade hænge sammen.

Hermed slutter jeg mit Krydstogt gennem Jyllands gamle Geografi.

Eskjær, 28. April 1935.

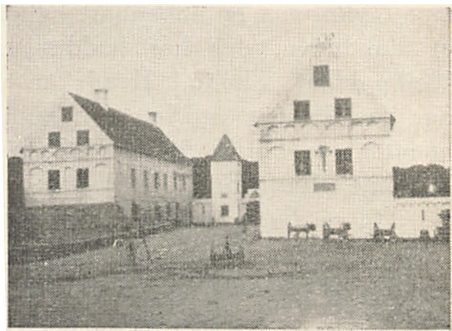
Guðmund Schütte.

Fruen paa Bjeresjöholm.

Af M. Brandt.

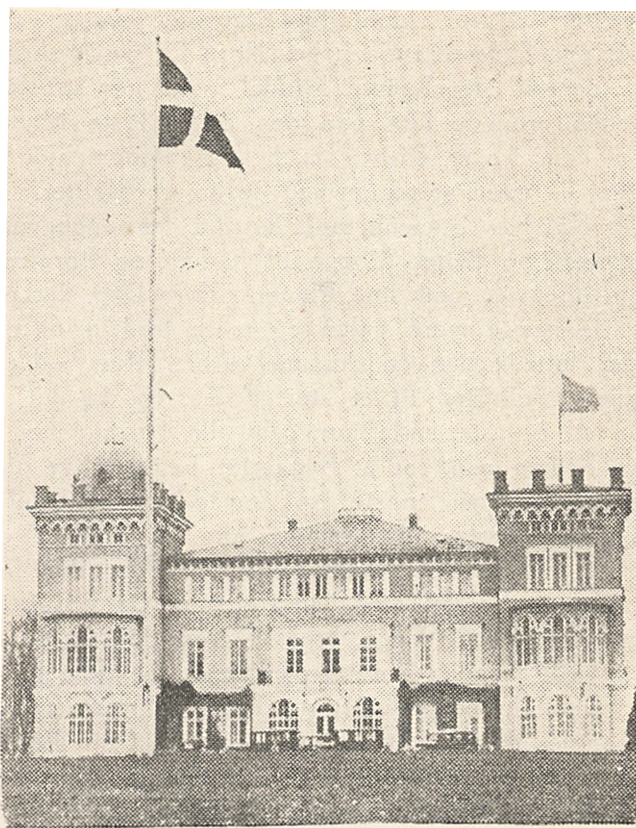
I den fordums danske Landsdel Skaane, i Landsdelens sydøstligste Hjørne, 4 km Nord for Ystad og lige saa langt fra Østersøens Kyst, paa en Holm i et Engdrag, som en-

Ruinen Bersholm.

gang har været Sø, ligger en romantisk gammel Gaard. Nu er den halvvejs en Ruin; men 1576 rejste den sine røde Mure over Holmen og spejlede første Gang sine Gavle i Indsøens stille Vand.

Den er ikke mere Bolig for Mennesker. 1868 blev et nyt Slot opført paa Bakkekuden ovenfor, det nye Bjeresjöholm. I italiensk Stil er Slottet opført, med 3 Etager og Sydfacaden indfattet af 2 firkantede Taarne. Det vestlige af Taarnene er Trappehal. I en let svunget Spiral stiger Trinene gennem 2 Etager, og Hallen afsluttes for oven i en lysgivende Kuppel. De store Vægflader er nu dækkede af en mægtig Figurdekoration; i alt dækker den en Flade paa 300 m². I December Maaned 1933 kunde Bla-

Det nuværende Bjerresjöholm Slot.

dene her i Danmark melde om Fuldendelsen af dette store Udsmykningsarbejde, et af de største, der i mange Aar er bekostet af en Privatmand i de nordiske Lande.

Dekorationen er fortællende, og dens Emne er et Sagn om, hvorledes den gamle Borg nede i Engen, Slottets Forgænger, blev til. Ved en Forevisning fortalte Slottets Ejer Sagnet saaledes for sine Gæster:

For 350 Aar siden vilde Borgfruen bygge sig et Slot paa Holmen i Søen her Nord for Bakkskrænten, og hun skyede intet Middel for at naa sit Maal. Stenene ranede hun paa den afskyeligste Maade, stjal dem fra en Kirke, om hvis Helligdom hun lod haant — uden at regne med de højere Magter. Thi hver Nat blev Stenene taget bort fra det paabegyndte Bygværk og flyttet tilbage til Kirken, og Borgfruen kom lige vidt med sine Planer. Hver Dag, der gik, gjorde hende mere galen og mere trodsig, og om-sider fattede hun en skummel Plan. Hun bød alle Egnens Folk ind til et stort Kalas, og da det var paa sit højeste, satte hun dem alle i Gang med at rive Kirken ned, for at Byggeriet kunde blive gjort færdigt paa en eneste Nat, og de ondsksfulde, usynlige Magter ikke skulde naa at forstyrre det denne Gang. Det lykkedes. Men heller ikke her havde hun regnet med den Højeste. Da Borgfruen agede hjem i sin Vogn, brød et Uvejrløs, og et Lyn splintrede hendes Køretøj og dræbte hende selv. —

Dette Emne blev det nu overladt Kunstneren at behandle aldeles frit, og han har ladet sin Beaan-delse raade for Udførelsen. Sagnfortællingen genkendes let i Forberedelserne til Kalaset og i Byggearbejderne. Der slagtes, og der laves til Gilde, men saaledes som det sker i det muntre Dagligliv paa Landet. Og Byggearbejdet er blevet til Billeder af Mennesket ved sit Arbejde. De blaa, røde og violette Farver er dem, som den skaanske Bonde holdt af at have paa sine Træsager og i sin Nationaldragt. Men igennem de lange, sælsomme Skygger toner Folkesagnets Mystik¹).

En *øansk* Kunstven er det, som har ladet dette store Værk skabe paa gammel *øansk* Grund: Hof-jægermester G. A. Hagemann, hvis Fader, den kendte

danske Sukkerkonge, Gehejmekonferensraad Hagemann, i Aaret 1911 havde overtaget Godset med de 2 Slotte: Ruinen i den udtørrede Sø og den nye Hovedbygning, der kroner Bakkekuden²).

Og Mesteren, som har udført Billedværket, er ligeledes *Dansk*, Kunstmaleren William Scharff. Ikke langt fra Bjerresjöholm, i Skaanes Stiftsby Lund, prydes Domkirken af et af vor nu afdøde danske Kunstmaler Joakim Skovgaards ypperste Værker, Mosaikken af den tronende Gud Fader i Korets Hvælving. Tilsammen uddyber de to Kunstværker paa en ny Maade den aarhundredgamle Tilknytning mellem Danmark og Skaane.

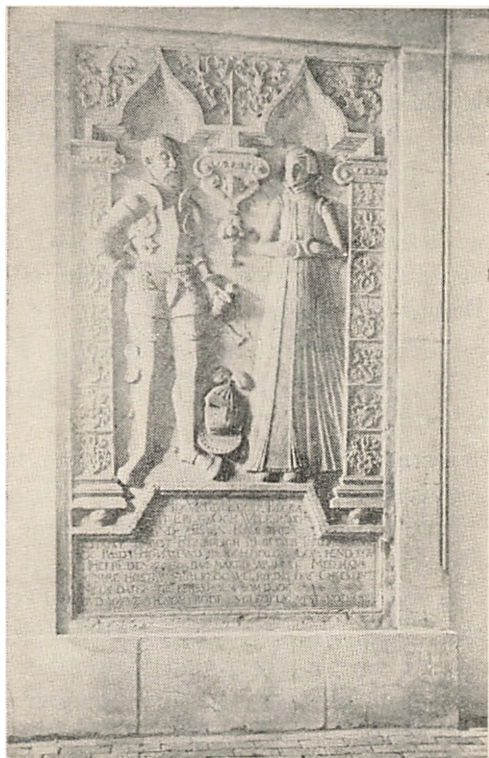
Ja vel, Kunstvennen er Dansker, og Kunstskaberne er Dansker. Men hvad vedrører i øvrigt disse fjerne Forhold Egnen her?

Jo, den Borgfrue, Sagnet stiller i saa fantastisk og afskyvækkende et Skær, var ogsaa *Dansk*. Og ikke det alene. Hun tilhører Limfjordsegnene omkring Skive. Her var hun født, her levede hun sit Ungdomsliv, her blev hun gift, og her staar hendes Mindesmærke. Det er Grunden til, at vi nu vil søge at følge hendes Livsveje. Naar den historiske Sandhed er redet ud af Sagnets Rankeværk, haaber vi tillige at have bortmanet et af de mange bitre Minder, som desværre skæmmer „Dansketidene“ i Skaane. — —

I Kapellet ved Højslev Kirke i Fjends Herred staar den smukke Ligsten over Bjørn Kaas og hans Hustru Kristence Nielsdatter Rotfeld. Under de udhuggede Billeder af Ægteparret læses Indskriften:

„Herunder ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Bjørn Kaas til Staarupgaaard, Kongelig Majestæts tro Mand og Raad, Hovedsmand paa Bygholm, som hensov i Herren den 26. Marts 1581. Med hans

kære Hustru, ærlig og velbyrdig Fru Christence Nielsdatter til Bersholm, som døde . . . . Gud give dem begge en glædelig Opstandelse.“

Ligstenen over Bjørn Kaas og Kristence Nielsdatter.

Det Bersholm, Indskriften nævner, er intet andet end hint Bjeresjöholm ved Ystad i Skaane, som vi nu foreløbig har lært at kende. Og Kristence Nielsdatter er den onde, formastelige Borgfrue i Sagnet.

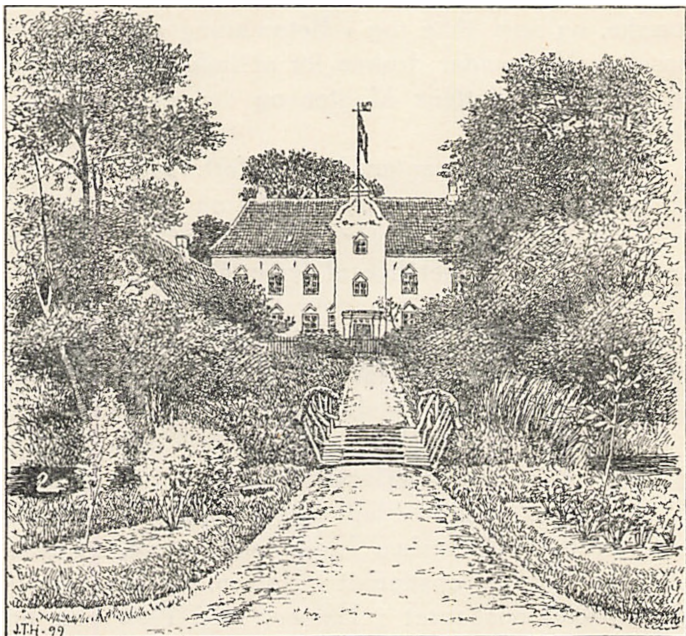
Og kan man i Grunden ikke saa godt tænke sig det om hende, saaledes som hendes Billede ses i Figuren paa Ligstenen? En stolt Adelsdame er det

at se til, med skarpt skaarne Ansigtstræk. Jo, vistnok en Dronning Hjerteløs, en Prinsesse Hovmod, som kunde faa sig til at bryde et Gudshus ned for af dets Sten at rejse sig selv et forfængeligt Mindesmærke, og som ikke tog i Betænkning at gøre sine usselige Hovbønder drukne for at indgyde dem Mod til at trodse Nattens Magter og den usynlige Verdens Advarsler.

Ganske vist, Dragten, hun er iført, tyder ikke paa Pragtsyge. I Stenen ser den streng og simpel nok ud med de lige, skarpe Folder og det enkle Snit. Men vi ser heller ikke Stoffet, hvoraf den er gjort, og ikke Farverne, hvori den har pranget. Lad os prøve at løfte Laaget til en adelig Dames Klædekiste fra den Tid og kigge derned, saa faar vi Stoffer og Farver at se. Dernede ligger Klædningsstykker som disse:

En blaa Fløjls Kjole med Blianth (Guld- eller Sølv-Mor) og en leverfarvet Fløjls Kjortel, en sort Fløjls Kjole, en grøn Fløjls Kjole, tilskaaret til Kraven, en hvid Damaskes Kjole med Krave, en blaa Damaskes Kjole, opskaaret i Halsen, en hvid Damaskes Kjole, opskaaret i Halsen, med Fløjl paa og Guldsnore, en leverfarvet silket Samelottes (Camelot) Kjole, en rød Silke Seteniis (Satin eller Atlask) Underkjole, en rødgul Damaskes Underkjole, en sort Damaskes do., en leverfarvet Damaskes do., en blaa Samelottes do., en grøn Klædekjole, opskaaret, item en brun Klæde Kjole, en vid, sort Fløjls Kjole, en leverfarvet Fløjls Kaabe med Hermelin, en sort Fløjls Trøje med Hermelin, en liffarvet (kødfarvet) Fløjls Trøje, foret, en graa Silke Samelottes Trøje, foret, en rød Fløjls Kaabe, en grøn Fløjls Krave med slaffven ladt (knyttet, vævet eller broderet Belægning), en sort, sølvstukket Krave, en sort Fløjls Krave med Bliant og Sølvstykke paa, en hvid Fløjls Baret, over-

lagt med hvid Foder, en grøn Fløjls Baret med en hvid Fjeder, en sort Fløjls Baret med sort Fjeder og en blaa Fløjls Baret.

Bratskov, set fra Haven.

Sandt nok, dette er ikke Fru Kristence Nielsdatters Garderobe; men det er i hvert Fald hendes Broderkones³⁾), og hendes egen har næppe været meget tarveligere. Saa vi maa ødsle hen over Stenfigures Model med Klæde, Fløj, Camelot, Damask, Atlas, Silke i hvidt, sort, leverfarvet, grønt, rødt, blaat, rødgult, kødfarvet — foret og besat med Hermelin, Guldsnore, Brokade, Sølvstykke, Fjer og Perler, hvad der maatte være Plads og Anledning til.

Og læg Mærke til Overkjolen. Det er ikke en af de „enge“, som bare stod aabne fra Midjen ned-

efter. Den er af de „vide“, som stod aabne helt fra Halsen og saaledes tillod Stof og Farver fra Livkjole og Underkjole at skinne igennem.

Sligt maa vi imidlertid bedømme ud fra Tidens Skik og Krav; en Adelsdame maatte virkelig være klædt som de Folk, hun kom iblandt. Og det saa ikke ud til saa stor Herlighed for Niels Jensen Rotfelds Datter hjemmefra. Slægten havde i mange Led, Overleveringen siger: 40, haft til Huse paa Bratskov i Han Herred ud imod Limfjorden. Under Grevefejden var Gaarden gaaet op i Luer og af Skipper Clement uden videre forlenet bort til 2 Bønder⁴). Dengang havde Niels Jensen imidlertid — ved Giftermaal ind i Slægten Banner (Høeg) — en halv Snes Aar ejet Eskjær i Salling, og Bratskov blev snart genopbygget. Ved Aaret 1550 levede begge Forældrene endnu⁵) og havde 2 Sønner og 6 Døtre til at dele Jordegodserne efter dem.

Saa kom Lykken til den 4. i Børneflokken, Jomfru Kristence. Som en visnet Blomst fra et Bal ligger endnu imellem Familien Skovgaards Papirer⁶) en Indbydelse til hendes Bryllup — eller rettere to; for efter Tidens Brug skulde hver Bryllupsgæst have Indbydelse baade fra Brudgommen og fra Brudens Fader. I dette Tilfælde var den sidstnævnte ikke mere i Live; det er derfor Broderen Jens Nielsen, der paa Bratskov har udfærdiget det ene af de 2, sikkert overalt, hvor de kom hen, velkomne Breve. Det lyder:

„Vennlig, kierlig hilsenn nu och altid forsend mett wor here. Kære Hanns, giifuer jegh etther wennligen till kiendtt thet Erlig och welbyrdig suend Biørn Koess till Staropgd acther wtti then hellig trefoldighets naffn att gjøre sitt bröllop po starupgd mett minn Kiere søster Erlig och welbyrdig Jomfrue

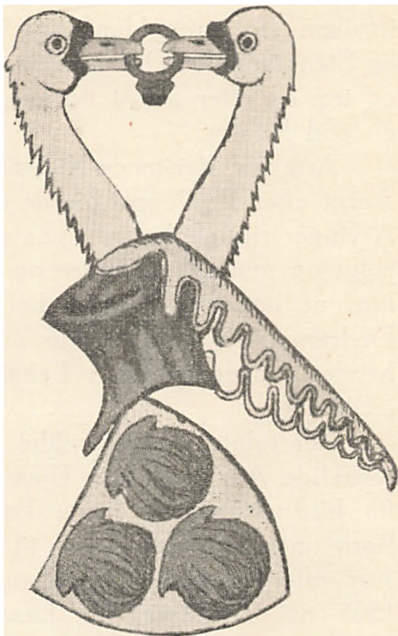

glad mett oss och flere wore wenner som wy forhober nest gudz help thend samme tiid forsamblett wed. Och y welle well giøre och møde om fredag till forn wtti wiborig och følge hem om leffuerdagen till Staropgd. Huor ieg thet mott etther kann forskylle eller forthene skall y altiitd finde meg gandske weluiligen till her mett gud befalendis. Schreffuitt paa Brad skoff Mandag nest for stj Martinis Dag Aar 1554. Jenns nielss. Er lig och welbyrdig mandtt hanns skoffg . . . ganndsk wennligen tillschreffuit.“

Hvad enten nu Bryllupstoget er gaaet ud fra Bratskov over Agger Sund eller fra Eskjær Sønden om Skive Fjord, et Sted midtvejs har det mødt Skaren fra Staarupgaard, og den 61-aarige Hr. Søren, Præst i Højslev, har som Talsmand paa Brudgommens Vegne i velvalgte Sætninger ønsket Bruden Lykke til, hvorefter begge Skarnerne, trodsende Novemberkulden, har slaet Kreds om Bruden i hendes Karm og Brudgommen til Hest og ladet staa ad Bryllupsgaarden til⁷⁾.

Søndag den 4. November 1554 foregik Vielsen paa Staarupgaard i de gamle Bindingsværkshuse, som stod fra Saltensee'ernes Tid.

Rotfeldernes Vaabenskjold.

Fru Kristences Fader havde, da Forordningen om faste Slægtnavne for Adelen kom 1526, taget Familienavnet Rotfeld efter sit Vaabenskjold: 3 hvide Muslingeskaller i rødt Felt. Paa Hjelman over Skjoldet bøjede 2 Svanehalse Næbbene sammen og holdt imellem sig en gylden Ring med blaa Sten. Ring og Sten tydede, at hun skulde være sin Husbond huld og tro, og efter alt at dømme blev hun Bjørn Kaas en god Hustru.

Arm var Kristence Nielsdatter heller ingenlunde. Aaret efter Brylluppet gjorde nogle af hendes Faders Arvinger rigtignok Krav paa noget Gods, hun havde solgt og pantsat i Skaane og andetsteds⁶⁾). Nok muligt, at hun lidt hastigt har gjort en Del af sin Fædrearv i rede Penge nu til Brylluppet. Men hendes Hovedarv var i Behold: Gaarden Bersholm i Skaane.

Der fulgte nu en Række stille og, tør vi tænke, lykkelige Aar i det nye Hjem i Højslev. Men 1561 fik Bjørn Kaas sin første Forlening, og Hustru og Børn maatte følge ham til Vordingborg Slot, 2 Aar efter til Helsingborg, og atter 2 Aar senere, 1565 til den store, for Landet vigtige Forlening: Malmøhus, hvor Ægteparret nu fik sit Hjem i 15 Aar.

Men ak, hvilke forstyrrede Kaar gik de ikke ind til. Den jammerlige Syvaarskrig med Naboriget Sverrig var brudt ud, og Bjørn Kaas blev sat paa en Proviantmesters brydsomme Post.

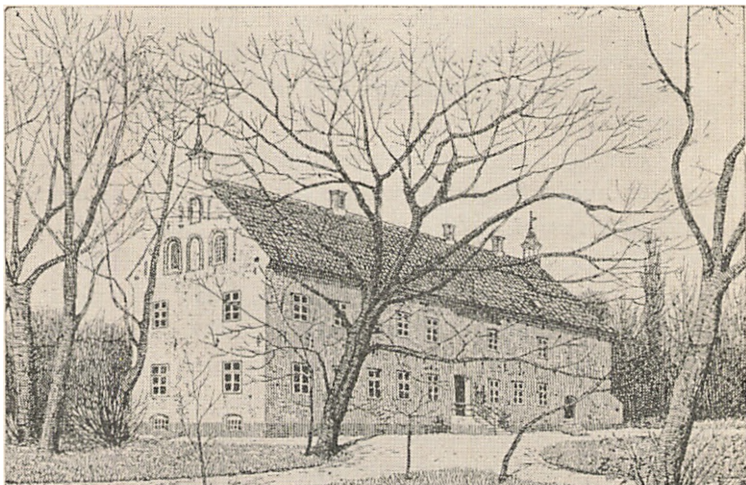
Og hvor har de begge været opfyldt af ængstelig Spænding straks det første Efteraar, da det drejede sig om at føre Undsætning op til Varbjerg Fæstning. Thi der sad Fru Kristences Søstermand Hans Holdk som Slotsherre i en slem Klemme. Byen uden om Fæstningen var allerede erobret af Belejererne i August. Skulde der nu hjælpes, maatte det

være hurtigt. Ingen vilde hellere frem end Svogeren Bjørn Kaas; men alt gik imod. I September Maaned faldt Fæstningen, hele Besætningen blev nedhugget, den haardt saarede Slotsherre blev gjort til Krigsfange. Næste Aar maatte Fru Kristence sende sin Søster Margrethe paa Barritskov (ved Vejle Fjord) det Sorgens Bud, at hun nu var Enke, ligesom Søsteren Johanne paa Eskjær allerede havde været det i 13 Aar. Hans Holck var død af sine Saar og af Pesten. —

Omsider fik da den ulyksalige Krig Ende. Endnu var der nogle Pligter at udføre for Bjørn Kaas; men sidst paa Aaret 1572 slog Befrielsens Time, og han fik 1 Aars Orlov fra sin Lensmandstjeneste. Ikke at han dermed var fri og kunde gøre, hvad han vilde. Et Rejseaar blev det, hvor han, vel mest paa Hesteryg, maatte krydse det meste af Jylland igennem i mange Slags Ærinder for Kongen. Men det var dog hjem, hjem efter 12 lange Aars Fraværelse.

Mon Fru Kristence saa ikke har fulgt sin Mand paa Rejsen? Intet ligger nærmere at formode, end at hun har nyttet Lejligheden til at tage de store Forandringer i Øjesyn, som var sket med Staarupgaard, siden hun rykkede derind som Husfrue for 19 Aar siden, og til at tage Børneflokken med og vise dem deres Fædrenegaard. Niels, Erik og Gabriel, Edel og Anne, Kirsten og Helvig, alle havde de dog hjemme her. Og siden 1571 havde der staaet Stolestader med Familiens Navne og Vaaben i Højslev Kirke. Har hun ikke aabnet Laagen til dem, før hun satte sig derind ved sin Mands Bisættelse? Trykket Hr. Søren i Haanden, der viede dem hin lykkelige November-Søndag, som vel for længst havde faaet Medhjælper i Kaldet⁸⁾, men med sine 80 Aar dog levede endnu. Besøgt Søstre Johanne og Margrethe

saavel som Kirsten og hendes Mand Erik Lykke, der nu sad som Lensmandsfolk paa Riberhus. Ikke at tale om Søstersønnen Manderup Holck paa Bratkov, hendes Fødegård. Intet ligger nærmere at formode, men intet tyder derpaa. Tværtimod ser det

Staarupgaard, bygget af Bjørn Kaas 1567.

ud til, at Bjørn Kaas var alene, da han ved Nytaar 1573 skulde have været til sin tidligere Nabolensmand Oluf Mouritzens Bryllup med Anna Hardenberg, men ikke naaede det, fordi intet Skib kunde gaa over Store Bælt 7 Dage igennem⁹). Familien har da nok tilbragt Aaret 1573 paa Bersholm, indtil Bjørn Kaas den 13. Januar 1574 var tilbage paa Malmøhus, og alt faldt i de gamle Folder. —

Men det var lysere Tider nu. Saarene efter Krigen heledes hurtigere, end man skulde tænke. Det kendtes ikke mindst ved Frederik den Andens livsglade Hof. 1577 indtraf her den store Begiven-

hed, som sikkert har været Glanspunktet i Fru Kristences som i mangan anden Adelsdames ensformige Tilværelse. Den nyfødte Kronprins Kristian skulde døbes i Frue Kirke i København den 2. Juni, og Rigsraaderne med deres Fruer og Døtre foruden en stor Del af den øvrige Adel bæredes med Fadderhvervet. Der blev Røre i Lensmandsboligen paa Malmøhus, da i April Maaned et ridende Bud afleverede et Brev saalydende:

„Vi ville Eder naadigst ikke forholde, at Gud Almægtigste naadigt har forløst højbaarne Fyrstinde, Vor kjære Hustru, og begavet hendes Kjærlighed og Os med en ung Søn, hvorfor hans guddommelige Majestæt ske evig Ære og Lov. Og efterdi vi ere til Sinds i den hellige Trefoldigheds Navn at lade christne forbemeldte Vor kjære Søn i Vor Kjøbstad Kjøbenhavn hellig Trefoldigheds Søndag, som er den 2. Juni førstkommendes, da bede vi Eder og naadigst begjære, at I ville komme did til Byen om Lørdagen tilforn og siden om Søndagen hjælpe Os Vor unge Søn til Christendom og den hellige Daabs Sacramente, og I ville tage Eders Hustru og hendes Jomfruer med Eder og siden gjøre Eder glad med Os og andre Vore tro Undersaatter, som Vi samme Tid have ladet forskrive til Os. Dermed gjøre I Os syndelig til Villie, og Vi forlade Os visseligen dertil; Vi ville det med al Gunst og Naade bekjende. Befalende Eder Gud. — Givet paa vort Slot Frederiksborg den 16. April 1577.“

Foruden denne Indbydelse, som var stilet til Rigsraaden, indeholdt Brevet en særlig Indbydelse til hans Frue om sammen med 11 andre Adelsdamer at overtage det ansvarsfulde Hverv at være „Dragefruer“ ved denne højtidelige Lejlighed. Fru Kristence er nævnt først i Fortegnelsen, men Søhelten Peder

Skrams aldrende Frue Elsebe Krabbe havde Ledelsen.

Ved Hjælp af Professor Rasmus Glads egenhændige Optegnelser er vi den Dag i Dag i Stand til at være med til hele Højtideligheden¹⁰). Sammen med Rigsraadsfruen og hendes 4 unge Døtre skynder vi os straks, saa snart det kongelige Brev er fløjet igennem, ind i Klædeammeret og dykker ned i Dragkisternes Overflødighed af Linned og Klæde; det forventes jo nemlig, at Dragefruerne hjemmefra medbringer, hvad de og deres nærmeste Venner ejer af Tapeter, Sengetæpper og Omhæng, som er pragtfulde nok til ved slig en Lejlighed at klæde Salenes Vægge og Kamrenes Himmelsege. Da sidste Haand er lagt paa Værket paa Københavns Slot Torsdag Aften, følger vi dem op i Kirken, hvor ikke blot Koret med de to Tribuner, den ene til de adelige Jomfruer, den anden til Kongens Sangere, men hele Skibet skal drages med rødt Klæde, og sluttelig det lille Værelse tæt ved Alteret, hvor Bedstemoderen kan gaa ind med den lille Kronprins under den langtrukne Gudstjeneste, indvendig betrækkes med carmoisinrødt Fløjl. Paa selve Daabsdagen er vi fra Koret Vidne til, hvorledes den nye Skik paa denne Dag bliver fastslaaet, at Mændene indtager Stolestaderne til højre, Kvinderne dem til venstre. Vi holder os usynlig og uhørlig tilbage, da Bedstemoderen med Dagens Hovedperson paa sine Arme træder frem til den nye Døbefont, støbt i Sølv af de Krigsomkostninger, Sverrig havde udredet til Danmark ved Fredslutningen, og da den store Skare af Faddere flokker sig om dem, Fruerne og Jomfruerne til venstre, Adelsmændene til højre.

Endnu en Gang faar vi denne Skik indprentet, for at den kan huskes de første 300 Aar, da de kon-

gelige Forældre efter Hjemkomsten paa Slottet modtager alle Gæsternes Lykønskninger, og Dronningen derefter med sin Hofmester stiller sig op midt i Salen for at modtage Faddergaverne, idet Fadderne ordner sig for Enden af Salen og en for en gaar forbi Dronningen, bøjer sig og overrækker deres Gave, som Dronningen efter at have takket overgiver til Hofmesteren. Vi følger ikke Kongen med Rigsraaderne og de øvrige mandlige Faddere og fornemme Gæster til deres Sal, men Dronningen og alle Damerne til deres, idet vi mere og mere forbausede følger den Madlyst, vi her bliver Vidne til, saa vel som Dansen, der varer til langt ud paa Aftenen, afbrudt af et straalende Fyrværkeri. Vi glæder os over, at Bjørn Kaas og Frue har deres egen Residens at trække sig tilbage til¹¹⁾, selv om vi gennem nogle mørke Smøger skal om i Sct. Nicolaj Kvarter, og det varer lidt, før Nøglehullet lader sig finde.

Thi det er nødvendigt at samle Kræfter til den næste Dags anstrengende Pligter. Vi haaber det, men tør ikke bestemt paastaa, at Fru Kristence føler sig opbygget ved de Skuespil, der Mandag og Tirsdag opføres i Slotsgaarden af den studerende Ungdom, tør heller intet udsige om, hvor stor Kunstnydelse den musikalske Underholdning om Onsdagen har beredt hende. Derimod er det os lige saa lidt som hende muligt at afvinde Lovtrækkeriet paa den improviserede Herredag om Torsdagen nogen synderlig Interesse; vi vilde som hun meget hellere have været til Harejagt paa Amager og ærgrer os over, at denne gode Plan druknede i Regn. Fredag lader vi Herrerne begive sig til Frederiksborg og Kronborg og er oprigtigt lettede ved sammen med Damerne at kunne bryde op og indaande Sommerdagens af Regnen rensede Luft ved Overfarten over Sundet. —

Vi gør denne Gang kun et kort Ophold paa Malmøhus og tager videre til Bjeresjöholm, hvor vi har agtet os hen, lige siden Borgen rejste sig i sin nye Skikkelse afvigte Aar.

Paa dette Sted i Skaanes sydøstligste Hjørne laa fra umindelige Tider en Gaard med Navnet Bjergehusholm¹²). Allerede 1422 ejedes den af Slægten Rotfeld til Bratskov i Nørre Jylland, der var kommet til den ved Giftermaal og siden havde ejet den Søn efter Fader¹³). Naar Fru Kristence under sine Ophold paa Gaarden tog de 2—3 km hen til Bjeresjö Kirke, kunde hun foran Alteret se Gravstenen over sin Farfaders anden Hustru Brita Bing og læse Indskriften: „Sancti Lars Aften Anno Domini MDXLIII Fru Berite Anders Benedis dotter Jens Nielsens Husfrue af Bradskow“. Det gav Fornemmelse af Tilhør til Stedet, at der saaledes hvilede Forfædre under dets Muld. Da hendes Broder Jens, som havde udsendt Indbydelserne til hendes Bryllup, døde paa Eskjær 1558 som Slægtens sidste Mand, gik Gaarden over til Søsteren Kirsten og hendes Mand Erik Lykke. De har ogsaa boet der og lod deres Vaabenskjolde indskære i Stadegavlen til den øverste Bænk henne i Kirken samt Initialerne ELKND (Erik Lykke, Kirsten Nielsdatter) og Aarstallet 1564. Men da Bjørn Kaas og Kristence kom til Malmøhus, afstod de deres Part i Gaarden til dem; der kom en Stadegavl til i Kirken med de nye Ejeres Mærker, og de 2 Gavle sidder nu indmuret i hver sin Side af Kirkens Kor som Mindesmærker over Slægten.

At Bjørn Kaas søgte og fik Malmøhus Len 1565, kan have hængt sammen med, at Hustruens Arvelod laa her, selv om Gaarden ikke endnu hørte under Lenet. Vel er der 65 km inellem Malmøhus og Bjeresjöholm; men Familien har ofte redet eller kørt

de slyngede Veje ud til deres egen Grund. I de følgende Aar ser vi Bjørn Kaas bestræbe sig for at afrunde sit skaanske Gods. 1567 fik han Helnekirke Kloster i Pant af Kronen, 1568 mageskiftede han sig af Kongen 3 Gaarde og Kronens Rettighed af 4 Huse og Fæster i Bjerresjö, 1 Fæste i Store Tuern og 1 Gaard i Sövidstad, og 1569 vdstedtes Følgebrev for ham til Bønderne i 10 Byer. Samtidig naaedes Maalet: Bjerresjö lagdes ind under Malmøhus Len.

I Aaret 1576 tog saa Ægteparret det store Skridt at bygge Bjerresjöholm op af ny. Borgen kom til at svare til sit Navn, idet den blev lagt ved Foden af „Bjerget“, i Søen og paa Holmen. Borgbygningen bestod af 4 grundmurede Stenhuse omsluttende en firkantet Gaardsplads. Den søndre Fløj havde 2 Stokværk med Undervaaning, de øvrige havde 2 Vaaninger. Paa den søndre eller Hovedfløjen var en 3 Vaaninger høj fremspringende Udbygning med Gavl; derigennem gik Indkørselsporten, over hvilken var anbragt en Sten, hvis midterste Del optoges af en Afbildning af Treenigheden, Faderen som „den gamle af Dage“ med fodsid Dragt og Krone paa Hovedet, holdende Frelseren paa Korset i begge sine Arme, Helligaanden i Dueskikkelse over hans Skulder. Til højre derfor er anbragt Familierne Kaas's og Bjørns, til venstre Rotfelds og Banners Vaaben; desuden staar der: „Bjørn Kaas's Ferne och Morne (fædrene og mødrene Vaabenskjold), F. (Fru) Christense Nielsdatt. Ferne och Morne“. — Gavlene var dels tindede, dels svungne, Udbygningerne saavel som Gavlene var prydede med dels flad-, dels rundbuede Cirkelafsnit og Nicher. Høje rundbuede Nicher sad imellem de Vinduesaabninger, som vendte udad; brede Nicher og Rundbuegesimser var anbragt mange Steder paa

Bygningen. — Samtidig med Borgen opførtes Lade-
gaarden Syd for inde paa det faste Land imellem
den gamle Borg og „Bjerget“. Den bestod af 3 Læn-
ger med Gaardspladsen aaben ud imod Borggaarden
mod Nord, den ene Længe grundmuret, de to andre

Bjeresjholm, ca. 1850.

Bindingsværk. Ombygget 1768 og 1770, brændt 1850,
men opført igen samme Aar og paa samme Plads.

Fra Søen, som omsluttede Borgpladsen mod
Nord og til Dels i Øst, var Kanaler draget mod Vest,
Syd og Øst, saa Anlægget var omflydt til alle Sider.
En Vindebro førte over den søndre Grav til Lade-
gaarden, en anden fra den østre Fløj til en lige over-
for liggende Holm. Major Cock lod Vindebroen tage
ned 1790 og den nordre Fløj nedbryde, formodentlig
fordi Søen begyndte at udtørres, hvilket havde for-
anlediget, at den nærmest derved liggende Fløj var
sunket noget og revnet. Gavlenes Tinder og Snirkler

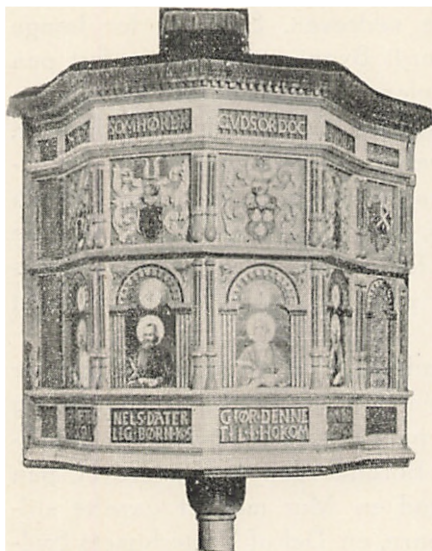
er sikkert blevet nedtaget ved samme Lejlighed. Senere er Søen blevet helt udtappet, og Ødelæggelsen angreb nu de øvrige Bygninger.

Det svenske Værk¹⁵⁾, hvorfra disse Oplysninger er hentet, beskriver Ruinen, som den saa ud i 1850'erne: „Af de 4 Bygninger, som omsluttede Borggaarden, er den ene nedreven, Søen er for længe siden udtørret, og fordi Bygningerne var opført paa Rammeværk, er Pælene ved Vandets Forsvinden raadnet og Huset sunket; de haandsbrede Reyner, de i høje Bølger gaaende Mure lader Beskueren befrygte, at det hele kan styrte sammen, hvad Øjeblik det skal være. Hvis, som Sagnet beretter, en Kirke er blevet nedrevet, for at en Borg kunde opføres af Stenene, saa har den krænkede Helligdom faaet Hævn“.

Nærværende Undersøgelse vil vise, at her var intet at hævne. Men Tidens Tand har gnavet og gnavet. Ved Besøg paa Stedet 1932 var Hovedbygningen mod Syd i Borggaarden helt nedrevet, paa Nordhusets Plads stod en Mur med et ganske stilfuldt Transformatortårn, en Del af Vesterhusets Sydende havde vejet Pladsen for faa Aar siden. Resten af Vesterhuset og det østre Hus stod tilbage og benyttedes til Magasiner og lignende.

Men en forunderlig indtagende dansk Stemning hviler over denne Plet. Omkring de hældende Huse mod Øst og Vest gror Nælderne frodigt. Hvor Søen forstum blinkede, brygger Mosekønen i Sommeraftenen over Engdragene. Skraaningerne hist ovre er klædt med Bøgeskov. I Østerhusets Sydgavl sidder Navnestenen indmuret med den middelalderlige Afbildning af Treenigheden, og de adelige Vaabenskjolde og Navnetræk minder om den jyske Familie, som her engang havde sin Rede. — —

Kun 4 Aar fik de to Lov at glæde sig tilsammen over deres prægtige, nye Gaard. For tiltagende Svageligheds Skyld var det vel, Bjørn Kaas i Aaret 1580 lod sig flytte til det langt mindre og lettere Bygholm Len ved Horsens. Her hensov han, som

Prædikestolen i Højslev Kirke.

Ligstenen melder, d. 26. Marts 1581, næppe meget over 60 Aar gammel. Kronens Bønder fik d. 2. April Brev om at vise sig villige til at gøre Ægt og Arbejde for Kristence Nielsdatter og befordre hendes Gods, indtil hun blev Lenet kvit. Bønderne har saa ført deres Lensmand paa hans sidste Rejse til Højslev Kirke, hvor han blev bisat i Staarupgaards Kapel den 7.

Maj 1581. — Før Fru Kristence som Enke drog tilbage til Bersholm, har hun ventelig ladet Ligstenen hugge, der skulde ligge i Gulvet over Gravhælderens, som gemte hendes Husbonds jordiske Rester. Den synes at være udført paa et Værksted i Aarhus af belgisk Kalksten. Plads lodes aaben i Indskriften til hendes egen Dødsdag; den blev aldrig udfyldt, da hun skulde faa sit Hvilested i Bjerresjö Kirke.

Maaske har hun ved samme Lejlighed bestilt den smukke Prædikestol til Højslev Kirke med hendes og Mandens fædrene og mødrene Vaabenskjolde

indskaarne i Midterfelterne. Oven over dem lod hun udskære: „Salig er alle, som høre Guds Ord oc Bewarer det ^{Luc}_{XI}“, for neden: „Lod Kristens Nils Dater Gjør Denne Stol Gud Til ere oc sallig Biørn Kos Til I Hokommels Anno 1585“. —

Nu fulgte den lange Enkestands Aar paa Bersholm. I dem har Børneflokkens Ve og Vel været hendes Livsindhold. Det blev smaat nok med Glæden, hun fik af sine 3 Sønner og 4 Døtre.

Den ældste var Niels, der efter en Udenlandsrejse efter Faderens Død overtog Staarupgaard. Den 4. November 1593, Forældrenes Bryllupsdag, blev han paa Rydhave viet til Birgitte Timmesdatter Rosenkrantz. Mon Moderen var til Stede, da han allerede den 23. Maj 1597 blev bisat ved Faderens Side? Vi ved det ikke. Men rystende har det været for hende hjemme i Skaane at erfare Rygterne om de Begivenheder, der førte til, at baade Svigerdatterens og hendes Mands Fætter Gjord Kaas's Hoveder faldt for Bøddelsværdet, selv om Skæbnen var hende saa naadig, at hun ikke oplevede denne Sagens Udgang. Rygterne kan have bidraget deres til, at hun og hendes Børn efter Niels's Død besværede hans Efterleverske med Trætter og Søgmaal, saa hun endog maatte bede Kongen beskikke en Væрге for hende og hendes lille Datter.

Erik skulde ledsage Prinsesse Anna paa den fra Hekseprocessernes Historie bekendte Sørejse til Skotland. 1593 blev han tiltalt af Svigerfaderen Jakob Seefeld for at have forvoldt sin Hustrus Død. Han havde Voergaard og blev gift igen, men døde ligeledes før Moderen og blev begravet i Bælum Kirke 1598. Et ilde Varsel var det, at Voergaards Ladebygninger nedbrændte paa Begravelsesdagen. Efter

Enkens Død 1625 blev Arv og Gæld fragaaet, skønt Godset takseredes til 895 Tdr. Hartkorn.

Gabriel fik 1578 en kongelig Anbefaling til Hertug Georg af Liegnitz. Hans Bryllup stod i Malmø den 17. August 1589, og hans Navn er indhugget under Faderens paa Navnestenen i Tybjerggaard Skov i Midtsjælland. Men 1596 mageskiftede han Gaarden med Torsø i Vemmenhög Herred i Skaane, og han skrev sig ogsaa til Bersholm. Det er dog usikkert, om Moderen har haft synderlig Glæde af at have denne Søn boende i Nærheden. Forskellige Historier viser ham som en ufremkommelig Mand.

Edel til Magaard fik ved Skiftet efter Faderen udlagt Brantbjerg i Hjerm Herred mellem Struer og Holstebro. Hun skal være død ung, men overlevede dog Moderen.

Anna blev gift med Albert Skeel til Jungetgaard i Salling og ligger begravet i Junget Kirke. Ogsaa denne Svigersøns Henrettelse paa Torvet i Horsens den 26. Januar 1609 for Drab blev den gamle Frue forskaanet for at opleve.

Kjirsten fik Grønninggaard i Salling efter Mosteren Johannes Død paa Eskjær 1579. Den 7. August 1586 ægtede hun i Malmø Ove Urup til Ovesholm og kom saaledes til at bo i Moderens Nærhed. Med hende gik Bersholm over til Slægten Urup. Hun døde 1622.

Helvig, endelig, holdt sit Bryllup sammen med Kirstens. Men hun flyttede med sin Mand Hannibal Gyldenstjerne til Restrup og blev begravet i Sønderholm Kirke ved Nibe 1608. — —

Det var saaledes kun Sønnen Gabriel og Datteren Kirsten, Kristence Nielsdatter beholdt i sin Nærhed. Men fjern og nær havde hun flere unge at høre fra. Følgende Brev¹⁶⁾ skrev en Søsterdatter

af Bjørn Kaas til hende, hvornaar kan ikke siges, da det tydeligt er skrevet med glødende Kinder, og baade Aarstal og Udskrift derfor er glemt:

„Min ganske venlig Hilsen nu og altid forsendt med Vorherre. Min hjerte allerkæreste Morsøster, betakker jeg eder nu ganske godvilligen og gerne for al bevist Ære og godt, som I udi saa mange Maader gjort haver, for hvilket I skal, saa længe som jeg lever, finde mig saa ganske godvilligen til at forskyldede eder med alt det gode, i min ringe Magt er, som var jeg eders eget Barn, som I og af mig forskyldt haver. Min hjerte, allerkæreste Morsøster, er jeg nu saa storligen bøn faldende til eder, at I ville gøre for hvad Gode, jeg tror eder til, at I ville laane mig eders Flamsk og eders Tapeter og eders Silkespærlagen og eders silkesyede Dug og Damaskes, Drejls Duge til at drage til min Morbroders Datters Kirsten Kaasdatters Bryllup, og skal det staa i Malmø. Naar Gud vil, jeg kommer derover, saa skal jeg vist med Guds Hjælp komme til eder selv og tage, hvad I vil laane mig. Og hjælp mig nu med det meste, eder muligt er, og forlader mig nu ikke, for mig trænger nu saa hart. Og I ville gøre saa vel og være mig et godt Bud til eders Børn, at de ville og hjælpe mig til gode med dennem, at de ville og laane mig deres Flamsk og Tapeter.

Min hjerte, allerkæreste Morsøster, har jeg i disse Dage bekommet Ingers Skrivelse, i hvilket hun skriver, at I skulle have vælt og slaget eders Haand, hvilket mig rettelig ondt gør. Dog skriver hun mig til, at det er nu godt med eder, Gud være lovet. Og kan jeg aldrig fuldskrive eder til, som mig nu længes efter eder. Gud unde mig at finde eder helbredt og glad i Guds frygt. Men jeg haaber nu snart at finde eder, min hjerteallerkæreste Morsøster.

Jeg vil nu ikke mere umage eder med denne min Skrivelse, men jeg vil nu og altid have eder Gud almægtig befalendes. Lader Kiel (hendes Mand Kjeld Brockenhuis) sige eder og Inger mange gode Nat paa mine Vegne.

Ex Lerbæk (ved Vejle) Mandagen før Pintsedag. Edel Ulfeld.“

Hvem er Inger? Maaske et ungt Søkendebarn, Fru Kristence havde hos sig i sin Ensomhed og gjorde vel imod. I det mindste ved vi, at hun havde en Broderdatter af sin Mand, en anden Edel, til Opfostring paa denne Maade. Det var en af den store Søkendeflok paa Støvringgaard, Søster til den ulykkelige Gjord Kaas. Hun døde paa Jungetgaard den 7. Juli 1595, kun 20 Aar gammel. — —

Nogle sædvanlige Ejendomstrætter er alt, hvad der i øvrigt kan findes om Borgfruen paa Bersholm. Men i Folkemunde levede ved Midten af forrige Aarhundrede det Sagn, som nu er beskærmet mod Forglemmelsen ved den danske Kunstners Værk paa det nye Bjerresjöholm, og som i 1850erne¹⁵⁾ optegnedes i denne Skikkelse:

„I Byen Lille Tværn stod en Kirke, kaldet Lille Tuerns Kapel. En af Fruerne paa Bjerresjöholm paa bød dette Kapel nedrevet for af Stenene at opbygge Bjerresjöholm. Imidlertid skete det mærkelige Under, at hvad der blev nedrevet om Dagen, atter opbyggedes om Natten af usynlige Hænder, og hver Morgen stod Kirken igen fuldt færdig. Saadan gik det længe. Til sidst blev Fruen til Bjerresjöholm vred og forklarede, at hun vilde se, om hun eller en anden skulde raade. Derpaa opbød hun alle sine Bønder at komme med Vogne og Redskaber og befalede dem paa een Dag at nedrive Kirken og selvsamme Dag køre Stenene bort. Selv indfandt hun sig paa

Stedet og ledede Arbejdet og forlod ikke Stedet, før hun havde set det sidste Læs Sten køre bort. Saa steg hun i sin Vogn og bød Kusken at køre hjem. Men hun var næppe et Kanonskud fra Byen og befandt sig just paa en Korsvej, da hun syntes, det begyndte at ringe paa det Sted, hvor Kirken havde staaet. Hun spurgte Kusken, om han ikke hørte det samme. Men i samme Nu blev hun døv og blind, døv og blind forblev hun Resten af sin Levetid.“

Hertil skulde altsaa føjes, at hun bød sine vor-nede til et mægtigt Kalas for at sætte Courage i dem. Og endnu staaer, siger man, paa Sydgavlen af det østre Hus paa Bersholm en Barneskikkelse, der menes at være et Kristusbarn, og fortæller, at Borgen er opbygget af Materialet fra en nedrevet Kirke. — —

I alt dette er der unægtelig det sande, at et Kapel i Lille Tværn blev nedbrudt, og Stenene brugt andetsteds. Men det var ikke Fru Kristence og heller ikke nogen anden Frue paa Bersholm, der var paa Færde; og det var ikke til hendes Gaard, Stenene blev anvendt, saasom den paa det Tidspunkt havde staaet færdigbygget i 3 Aar. Det var tværtimod en af hendes Mands sidste Pligter som Lensmand paa Malmøhus at ordne den her omhandlede Sag, og det gik i alle Maader lovmedholdeligt til¹⁷). Kapellet i Lille Tværn var saa forfaldent, at Beboerne, der hidtil havde søgt Ystad Kirke, selv androg om og med Samtykke fra Ystads Sognepræst fik Tilladelse til at søge Hedeskov Kirke, dog at de skulde svare Skat som hidtil og ikke regnes for Ugedagsmænd (skattefri Hoveribønder). Til Gengæld fik Sognefolkene i Hedeskov det gamle, forfaldne Kapel i Lille Tværn overladt til at istandsætte deres Kirke

med. Den Vej gik Stenene og ikke til Herregaarden.

Fru Kristence var da heller ikke mere blind paa sine gamle Dage, end at hun kunde læse Brevene fra sine kære unge Myndlinge, selv om der var

Sydgavlen paa Bersholms Østerhus.

baade det ene og det andet, hun maatte have ønsket, hun var baade blind og døv overfor.

Hvad endelig Sandstensfiguren angaar, som ganske rigtigt staar i en Niche paa Østerhusets Sydgavl paa Bersholm, saa maa Kunsthistorikere og Kendere af Antikviteter afgøre, hvad den egentlig skal forestille. Et Barn er det allenfals ikke, al den Stund Skikkelsen er udstyret med et kraf-

tigt, kruset Fuldskæg og vistnok holder en svulmende Drueklase i sin højre Haand. At den nogen Sinde skulde have smykket en Kirke, tilhører Usandsynlighedernes Rige.

Dette er Sandheden om denne og mange andre, en selvretfærdig Gysen frembringende Historier baade der og hos os om ugudelige Herremænd og Herregaardsfruer, som forgreb sig paa Guds Huse for at bygge deres egne op. Den herhenhørende folkelige Sagdannelse er vel kun en Genspejling i oprørt Vand af det historiske Forhold, at de røde Gaardes Til-

blivelsestid falder sammen med Reformationsrøret og særlig med Gennemførelsen af Klemmebrevene 1555 om Bortfjernelse af nu overflødige Kirker. For Skaanes Vedkommende maa mulig tillige tages i Betragtning den Mishandling, som Befolkningen havde været Genstand for under Syvaarskrigen, og hvortil Bjørn Kaas som Lensmand og Proviantmester havde været et ufrivilligt og utvivlsomt efter hele hans Karakter modvilligt Redskab.

Og hermed være i det mindste eet bittert Minde fra Dansketiden lyst bort, ligesom den danske Kunstner nu ved sit Værk har løftet det op i Skønhedens forsonende Verden. —

I Grinderslev Kirke sidder i Taarnrummet en Ligsten over Johanne Nielsdatter og hendes Mand Hans Lykke til Havnø (Mariager Fjord) og Eskjær. Det er vel sagtens samme Stenhugger, der har forfærdiget den og Ligstenen i Højslev Kirkes Kapel, saa lig som Figurerne

Ligsten i Grinderslev Kirkes Taarnrum.

af de to Søstre er hinanden i Ansigt, Dragt og Holdning. Sært bevæges Beskueren ved Tanken om, at deres Mindesmærker skulde komme til at staa her i Genbokirkerne paa hver sin Side af Skive Fjord. Er hans Indbildningskraft let vakt, synes han maaske, han undertiden i Sommernattens koglende Dis ser to svævende Skikkelser mødes derude over Vandspejlet og Haand i Haand glide op mod Eskjærs Skove, indtil de opløser sig i Taagespillet.

Som saa ofte er Virkeligheden imidlertid en anden end vore Forestillinger om den. Søstrenes Gravminder sidder i Genbokirkerne, men deres Støv blev skilt omtrent saa langt, som det var muligt inden for Danmarks daværende Grænser. Thi var Indskriften i Højslev Kirke blevet udfyldt, var den kommet til at lyde:

Herunder ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Bjørn Kaas til Staarupgaard, Kongelig Majestæts tro Mand og Raad, Hovedsmand paa Bygholm, som hensov i Herren den 26. Marts 1581. Hans kære Hustru, ÆRLIG og velbyrdig Frue Kristence Nielsdatter til Bersholm, blev begravet i Bjersjö Kirke i Skaane den 19. Marts 1601. Gud give dem begge en glædelig Opstandelse.

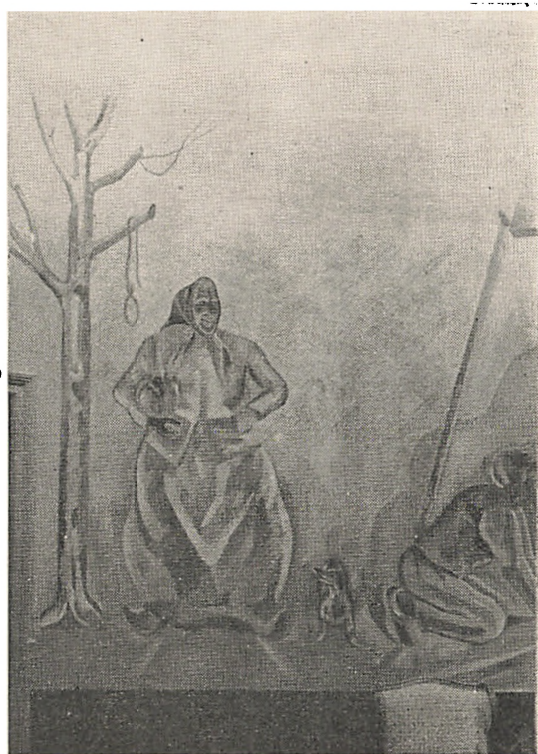
I Baggrunden det nye Bjersjöholm. I Mellemgrunden Ladegaarden og Stedet for den ene Vindebro.
I Forgrunden Borggaarden mellem Bygningerne til højre, Sandstensfiguren skimtes.

Nederst: Forberedelserne til Kalaset: Kød og Flæsk hoges. Fjerkræ plukkes, Deig lægges.
I Midten: Gaarden bygges. Øverst: Lyskuplen.

Fødevarer til Kalaset bringes.

Borgfruen overvaager Kirhens Nedbrydning

Gaardens Mure rejser sig.

Hjemmel og Henvisninger.

- 1) Beskrivelse i „Dagens Nyheder“ for 6. December 1933.
- 2) En journalistisk formet Skildring af Fortid og Nutid paa Bjeresjöholm ved Pablo Schouboe i „Tidens Kvinder“, 28. August 1924.
- 3) Samlinger til Hagenskov Slots, nuværende Frederiksgaves Historie ved Vedel Simonsen 1842, Side 42 ff. — Dokumenter til Klevenfelds Stamtavler (Anefeld), Rigsarkivet. — Boet efter Lensmand Jens Nielsen Rotfelds Frue, død paa Hagenskov 1550, begravet i Assens Kirke.
- 4) Danske Magazin 3. IV, 208.
- 5) Dansk Adelsaarbog, Rotfeld: Niels Jensen levede endnu 1551, begravet i Grinderslev Kirke. Anne Nielsdatter Høeg levede endnu 1553.
- 6) Hans Skovgaard's Privatarkiv i Rigsarkivet.
- 7) Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede X.
- 8) 1568 Medtjener Jacob Sørensen, ifølge Navnet maaske en Søn.
- 9) Brev fra Jacob Høg til Mosteren Birgitte Gøye, findes i Samlingen af Adelsbreve paa det kongelige Bibliotek, anført i C. F. Breda: Kong Frederik den Andens Ungdomskærlighed S. 238 f. og hos Troels-Lund anførte Værk X, S. 136 f.
- 10) Erasmi Laeti: de nato baptizatoque primo Fr. Ildi filio Christiano 1577. Haandskrift i det kongelige Bibliotek. Her efter Troels-Lund: Historiske Skitser 1876.
- 11) Kancelliets Brevbøger 12/7 1581: der opkræves 1 Aars Husleje til Stadens Befæstning af adelige, der har Huse eller Gaarde i København; Bjørn Kaas er blandt dem, der har Residens i østre Kvarter.
- 12) Höjer: Sverrig II, 1, Götaland.
- 13) I Rigsarkivet findes et Salgsbrev paa nogle Gaarde, udfærdiget af Erik Nielsen 1422, hvor han skriver sig „til Bjeresjöholm“. Efter ham Sønnen Niels Eriksen, gift med Ingeborg Rosensparre fra Skarhult. Efter deres Død tiltraadte Jens Nielsen til Bratskov Gaarden, hvorfra han 1499 solgte en

- Gaard i Toftebjerg i Ljungby Sogn til Abbed Niels Thordsen i Tommarp. Hans anden Hustru Brita Bing overlevede ham, død 1543; over hende Gravstenen i Bjereshö Kirke. Eneste Søn af første Ægteskab med Christence Olufsdatter Lunge var Niels Jensen af Bratskov, 1528 opbudt blandt den skaanske Adel til at møde Frederik den Første i Holsten for derfra at drage Kurfyrsten af Sachsen til Hjælp, hvilket Foretagende dog blev afbødet. Jens Nielsen, endelig, var den sidste Mand af Slægten, begravet i Grinderslev Kirke 1558. — I Stockholm opbevares en gammel Dug med hans og hans to Hustruers 22 Anevaaben (i sin Tid meddelt af Dr. Henry Pedersen; i øvrigt Adelsaarbogen under Rotfeld).
- 14) Kancelliets Brevbøger 16/5 1567, 30/5 1568 og 24/8 1569. 6/1 1568 Forhøjelse af Pantet paa Helnekirke.
- 15) Richardt och Ljunggren: Skånska herregårdar 1853—57.
- 16) Brevet findes i Rigsarkivet blandt Klevenfelds Samlinger: Kaas. Det er delvis anført i Troels-Lund X, S. 103 som Eksempel paa, hvorledes i disse Dragefrue-Breve, der i Regelen jo veksledes imellem Kvinder, enten Datum, Aarstal eller Underskrift eller alle 3 Dele er glemt, „et Bevis for det Højtryk af Iver og Ilfærdighed, hvormed de er blevne forfattede. Ogsaa her er Aarstal og Udskrift udeladte.“ — Bjørn Kaas's Søster Anne var gift med Just Ulfeldt til Østergaard, Ning Herred. Han var død allerede 1563. Edel Ulfeld, som har skrevet Brevet, blev gift 21. Oktober 1583 paa Aarhus Bispegaard med Slotshovedsmand Kjeld Brockenhus til Lerbæk. Der er Brevet skrevet, altsaa senere end 1583, da hun sender Hilsen med fra sin Mand. — Det kan formodes, at den i Brevet omtalte Kirsten Kaasdatter er et af Børnene fra Støvringgaard, skønt hendes Bryllup ikke kom til at staa i Malmø, men i Kobenhavn. I saa Fald er Brevet skrevet Aar 1600, da Brylluppet stod den 13. November dette Aar, og det hører da til de allersidste Dage af Kristence Nielsdatters Liv. — „Morsøster“ brugtes lige saa godt om Moders Broders Hustru som lig vort Moster.
- 17) Kancelliets Brevbøger 27/4 1580.
- Afbildningerne fra Bjereshöholm Trappenhals Udsmykning (S. 65—68) er optaget til „Dagens Nyheder“s Reportage 6. December 1933 og velvilligt overladt Aarbogen.

M. Brandt.

Fra vor Folkeskoles Barndom.

Optegnelser fra Præstearkivet i Durup.

Som Hjælp til Fuldførelsen af Afhandlingerne om Kirken og Skolen har jeg af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse modtaget en Understøttelse, hvorfor jeg beder Stiftelsen modtage min ærbødige Tak.

Chr. N. Krogh.

Blandt de Samfundsopgaver, der særlig er brændende i vor Tid, er vel nok vor Folkeskoles fremtidige Ordning. Ikke alene blandt de lovgivende Myndigheder, men ud over det ganske Land, i Sognene og i Hjemmene er Sindene stærkt optaget deraf. En ny Tilsynslov og en Seminarielov er traadt i Virksomhed, og en ny Skolelovgivning er paa Trapperne. Endnu hviler vor Skolelovgivning væsentlig paa Anordningen af 29. Juli 1814. Det var en god Grundvold, vor Skole blev bygget paa, siden den kunde bære alle de Tilbygninger, der gennem det lange Tidsrum er rejst paa den. — Der kunde vel derfor nok være god Grund til at haste lidt Lys over det Arbejde, vore Oldefædre udførte, da de rejste vort første egentlige Skolehus, hvori alle skulde gaa i Skole. Huset skulde give

Rum for alle Landets Børn fra de højeste Samfundslag lige ned til de allerlaveste, Taterne.

Naar vi skal søge Oplysning om vore Forfædres Foreteelser, gaar vi til de store, velordnede Arkiver: Rigsarkivet og Landsarkiverne. Arkivalier til Belysning af vor første Skolelovgivning, særlig Loven af 1814, og det Arbejde, der fulgte med at føre den ud i Livet, findes der ikke mange af i de store Arkiver; men i hvert Pastorat Landet over findes der et Præstearkiv og et Sogneraadsarkiv. Det er vel nok paa Tide at faa lidt af det draget frem; med Tiden vil det lidt efter lidt smuldre hen og blive ubrugeligt; meget er allerede gaaet tabt. I Præstearkiverne findes Skolekommissionernes Forhandlingsprotokoller, Præsternes Embedsbøger, Synsprotokollen m. m. I Sogneraadsarkiverne findes blandt andet de første Forhandlingsprotokoller; der begyndes med Aaret 1841, da vi fik Anordningen om Sogneforstanderskaberne. Alle disse Arkivalier, der giver værdifulde Oplysninger om mangt og meget fra forrige Aarhundrede, burde ordnes og gives Plads i Landsarkiverne. Der er ganske vist efterhaanden ophobet meget der, saa de mangler Plads; men der forestaar vel en Udvidelse, og saa bliver der vel ogsaa Rum til det værdifuldeste af det, der nu findes spredt rundt paa de mange Steder. Arkivalierne vil derved ikke alene blive reddet fra Tilintetgørelse, men de vil ogsaa blive tilgængelige og lettere at arbejde med, naar de er samlet paa et Sted og ordnet af kyndige Folk.

Der skal her gennem Optegnelser fra den gamle Skolekommissionsprotokol fra Durup Præstearkiv og fra Sogneforstanderskabets første Forhandlingsprotokol gives Oplysning om de trange Kaar, Skoleloven af 1814 havde for at komme ud i Livet. De

Kaar, som Skolelovens Gennemførelse i Durup havde, var fælles for hele Salling og Fjends: Amtsskole-direktionen var den samme for begge Landsdele, Præsterne var overalt villige til at gennemføre Landsfaderens Ønske, og de menige Medlemmer af Kommissionen var alle indstillede paa at modsætte sig Indførelsen af den tvungne Skolegang og de dermed forbundne Udgifter. Den Smaatskaarethed, som var over al offentlig Virksomhed, og Almuens Modstand mod alt det nye, der kom frem ogsaa paa Undervisningens Omraade, f. Eks. den indbyrdes Undervisning, var typisk for hele Egnen.

Skolelovgivning før 1814.

Skolen er Kirkens Datter, har man sagt, og det er sandt. Skolen er født ud af Kirken, er opvokset under dens moderlige Varetægt og Tilsyn. Hvad var vel mere naturligt, end at Husets Datter maatte gaa Moderen til Haande i Husets Gerning og indordne sig under hendes Vejledning. Kirkens Mænd, Præsterne, fik Medhjælpere, Diakoner — deraf Navnet „Degn“. — Det var Kirkens Sag at tage sig af de døbte Hedeninger og oplære dem i den kristelige Børnelærdom. De første Skoler havde kun dette for Øje og var altsaa Kirkeskoler. Ansgar oprettede jo en saadan i Hedeby, der efterhaanden udvidede sig til en Præsteskole, hvor de vordende Præster kunde faa deres Uddannelse.

I den danske Kirkes første Aarhundreder var det Gejstligheden, der sad inde med al Kundskab og videnskabelig Dannelse, og det kunde derfor ikke være andet, end at det blev denne Stand, der kom til at lægge Grunden til et ordnet Skolevæsen. De første Skoler, Kirkeskolerne og Kathedralskolerne, angik først og fremmest Religionen og beskæftigede

sig kun med Gejstlighedens videnskabelige Uddannelse og de højere Stænders Undervisning. Først længere op i Tiden tænktes der ogsaa paa de lavere Stænder; men baade ydre og indre Betingelser manglede, for at denne Bestræbelse nogenlunde kunde lykkes. Desuden havde den katolske Gejstlighed ingen Interesse i den almene Befolknings Oplysning, tvært imod.

Endnu paa Reformationstiden kan der ikke tales om nogen Almueskole, knap nok om en Almueundervisning; men Interessen for at give de lavere Stænder Del i almindelig Oplysning begyndte lidt efter lidt at vaagne. En saa helstøbt Natur som Morten Luther kunde ikke blive staaende alene ved den theologiske Side af Reformationen. Han saa klart, at Ondet maatte angribes ved Roden, og at Reformationen ikke blot gjaldt Kirken, men ogsaa Hjemmet og Skolen. — Den første, der her i Landet tog denne Sag op, var Kristian den Anden. Da der paa Landet ingen Skoler fandtes, paabød han, at Præster og Degne skulde oplære Bønderbørnene i Religion, Læsning og Skrivning. Paa Kristian den Fjerdes Tid blev der bygget en Del Skoler paa Landet, og hans Søn Frederik den Tredie forordnede, at der skulde bygges Skoler i de Landsbyer, hvor der endnu ingen fandtes; men Forordningen blev ikke efterfulgt ret mange Steder. — 1721 oprettede Frederik den Fjerde 240 Skoler, de saakaldte Rytterskoler, og hvis det var gaaet, som Kongen haabede, at det gode Eksempel, han havde vist, skulde føre til, at Godsejerne Landet over vilde følge hans Eksempel, saa havde det været et Lyspunkt i det uhyggelige Mørke, der hvilede over Bondestanden i det 18. Aarhundrede, hvor Stavnsbaandet, Jordfællesskabet og Hoveriet havde sænket Bønderne ned i

Trællekaar.*) Men det laa ikke i Godsejernes Interesse at faa Bønderne lært at læse, og noget Krav fra Befolkningen kunde man, som Forholdene var, ikke vente.

Kristian den Sjettes Skolelovgivning.

1736 paabød Kristian den Sjette, at der skulde indhentes Oplysning om, hvor mange Skoler, der fandtes Landet over. Til at behandle det indkomne Materiale nedsattes en Kommission. Paa Grundlag af dennes Betænkning udkom saa Forordningen af 23. Januar 1739 om Almueundervisningen paa Landet. Til at dække Omkostningerne derved skulde der paalignes Præster og Proprietærer 1 Skilling af hver Td. Hartkorn, Mølleskyld 3 Sk., Kroerne 1 Sk. af hver Sletdalers Afgift, og Kromændene som personlig Skat 1 Sk. Det viste sig snart, at der var slaaet større Brød op, end der kunde bages. For det første blev man snart klar over, at der var Brug for mange flere Skoler end først beregnet. 1735 havde Amtmanden i Viborg Stift foreslaaet, at der skulde oprettes 34 nye Skoler, men 1739 fandt man, at der i Stiftets 217 Sogne kun var 23 Skoler, og at der i Stedet for 34 nye Skoler behøvedes 115, og saaledes var det overalt. Desuden klagedes der over, at de mange smaa Beløb fra 1 til 4 Skilling ikke lod sig inddrive, saa at Byrderne til sidst vilde komme til at hvile paa Hartkornet. Det blev ogsaa her Godsejernes Modstand, denne Forbedring af Skolevæsenet strandede paa. Kongen blev betænkkelig, og det følgende Aar overlod han til Godsejerne selv at bestemme, hvor mange Skoler, der skulde oprettes paa hvert Gods. Det var ikke i de rette Hænder, denne

*) I de gamle Skøde- og Pantebøger fra den Tid finder man ofte Betegnelsen: „Trælbønder“.

Reform blev lagt. I Viborg Stift blev der dog i de følgende Aar opført 60 nye Skoler, 20 var approberede; men de blev paa Grund af Godsejernes Vrangvillie ikke opført.

Det var ikke Meningen med Kristian den Sjettes Skoleordning, at der skulde ske en Forandring af det Grundlag, hvorpaa Almuens Undervisning hidtil havde været bygget. I Virkeligheden havde Skolen kun befattet sig med Religionsundervisningen; vel havde Læsning ogsaa været et Fag i Skolen; men dette Fag maatte kun betragtes som en nødvendig Forkundskab, naar Religionsundervisningen skulde gaa ud over det allermest elementære. Ganske vist skulde der ogsaa undervises i Skrivning og Regning; men Skoleholderne skulde have særskilt Betaling derfor, og da man mente, at „Skolematerialet var komplet, naar der var 2 Blækhuse og 2 Linialer i hver Skole“, saa vil man kunne forstaa, at der ingen Grund var til at frygte for, at disse Fag skulde tage Tiden fra Religionen.

En af Grundene til, at Kristian den Sjettes Skoleordning fik saa daarligt et Forløb, var Mangelen paa dygtige Lærere. Al Undervisning paa Landet var hidtil blevet besørget af Degnene, der ingen pædagogisk Uddannelse havde faaet. I Landsbyer, der laa nær ved Købstæder, hvor der var Latinskoler, besørgedes Degnetjenesten af Skolens Disciple, der selv ikke var kommet helt ud over Barnealderen, eller det var Personer, der var blevet gamle paa Skolebænken og forfaldne til al Slags Daarlighed. Der var derfor Bestræbelser for at blive fri for Løbedegnene og faa Sædedegne i Stedet. Disse var ogsaa tit daarlige Personer, gamle afdankede Herskabs-tjenere eller mislykkede Studenter, der kun tænkte paa at fortsætte deres daarlige Levned.

I Skivebogens 4. Bd. har Jeppe Aakjær skildret nogle af Datidens Degne i Fjends Herred. Det var rene Banditter, fordrukne og hengivne til alle Slags Laster. Den værste Bandit, der vist nogen Sinde har forrettet Degnetjeneste i Kirke og Skole, var vel nok Rasmus Bonde, der var Degn i Durup-Tøndering fra 1740 til 1756*). Naar det var den Slags Folk, der skulde oplære Børnene i Kristendomskundskab, saa kan man forstaa, at Kristian den Sjettes Skoleordning ikke fik noget godt Skudsmaal, og at der henimod Slutningen af Aarhundredet var almindelig Misfornøjelse og Harme mod Fortidens Misbrug.

At der heller ikke fra de stedlige Myndigheders Side vist stor Interesse for, hvad der tiltrængtes til Forbedring af Skolevæsenet i de to Sogne Durup-Tøndering, vidner følgende Skrivelser fra Provsten for Nørre og Harre Herreder om.

Den første Skrivelse var dateret den 24. April 1737:

„Disse tvende Sogne har ikke fra den ene Side til den anden uden tvende Fjerdingsvej, saa naar der bliver bygget 4 Fag Hus til Degneboligen, som er ved Durup Kirke, kan Børnene magelig fra alle Sider af begge Sognene gaa der i Skole, og ingen har nogensteds fra uden 1 Fjerdingsvej. Saa een Skole der magelig og med ringe Bekostning kan oprettes“.

Den anden Skrivelse fra Provsten til Stiftøvrigheden angaar ogsaa Skolevæsenet i Durup-Tøndering og er dateret den 24. April 1739, altsaa kort efter at den ny Skoleforordning er udgivet. Nu skal Degnen jo tillige være Skoleholder, og Skolevæsenet i Durup-Tøndering skal ordnes efter Forordningen. Den eneste Undervisning, Børnene hidtil havde faaet, var den, der brugtes i Viborg Stift, at Degnen, naar Vejret tillod det, skulde undervise Ungdommen

*) Skivebogen 8. Bd. S. 32.

i Vaabenhuset, medens Præsten prædikede. Af nedenstaaende Skrivelse ser man, at der ingen Skolestuer var hverken i Durup eller Tøndering; men nu skal der altsaa bygges. Skrivelsen fortæller os, hvorledes Degnen synes, Sagen skal ordnes, ligesom vi ogsaa faar at vide, hvorledes Provsten og Præsten med deres „enfoldige Tanker“ ser paa Sagen.

„Ved Durup Kirke er en Bolig bygt for 20 Aar siden, hvor Degnen bor; men som denne Degn for disse tvende Sogne besværer sig skriftlig for mig over den Uret som er forøvet imod ham af Kirke-Ejerne — paa den Tid velbaarne Frue Hr. Captain Deichmanns til Hegnet — idet han mod sin Villie maatte flytte fra Tøndering By og fra en Bolig, som tilforn fra gammel Tid skal have været en Degnebolig med Jord i Marken, og til det Hus ved Durup Kirke, som ovenmeldt er, dog med den Forsikring, at han til Refusion for sin Degneboligs Jorder udi Tøndering Mark skulde blive fri for Pensionen af Degnekaldet til Viborg Skole, som er 4 Skp. Rug aarlig. Men nu har Degnen i mange Aar givet sin Pension og især siden Mag. Jens Ostenfeldt blev Rektor, hvorfor han indskyder sig til hans højgunstige Øvrighed hans Ekselense Hr. Gehejmeraadens og Byens højærværdige Hr. Biskops Assistance, at de vilde gunstigst forhjælpe ham til den gamle tillagte Degnebolig, hvorom han beraaber sig at have indleveret til deres Ekselense og Højærværdighed for tvende Aar siden en rigtig Udlæg af Landmaalingen fra København paa denne Boligs Jorder, som er 8 Agre udi Tøndering Mark, matrikuleret 3 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn Saa forsikrer han ved Guds Naade at skal forrette sit Degne-Embede som hidindtil upaaklageligt, og hvad hans kgl. Maj. allernaadigste Forordning som Skoleholder udfordres upaaklageligt“. Men derhos forsikrer Degnen, at i disse 2de Sogne, som dog ikke er uden ringe og smaa paa 190 Td. Hartk. er 80 Ungdom, som behøver Skolegang, og det er derfor hannem umuligt at holde Skole uden for det ene Sogns Ungdom — Tøndering — naar han efter Loven og Forordningen maatte igen nyde den gl. Degnebolig med tillagte Jorder i Marken efter Landmaalingen, hvorfor der da behøves en Skoleholder i Durup Sogn og saa et Skolehus, hvortil kunde bruges uden anden Bekostning det Hus, som nu Degnen ibor, naar Degnen efter førømmeldte faar Degneboligen i Tøndering.

Men hvorfra Bekostningen til Skoleholderens Løn og Forplejning skulde komme, saasom disse tvende smaa Sogne ikke kan præstere denne Udgift og Bekostning, stilles til deres højgunstige Oberdirektør for dette Væsen deres gotbefindende.

Men efter Sognepræstens og mine enfoldige Tanker, at saasom Sognene ere af ringe Udstrækning og faa Byer, saa kunde der bygges 6 a 7 Fag Hus til Degneboligen og saa tage sig en dygtig ung Person for en billig Pris udi et Hus, som kunde assistere Børnene med Informationen.

Roslev, 17. April 1739.

Grønbech.

Her er altsaa to Forslag til en Ordning af Skolevæsenet i Durup-Tøndering Sogne, Degnens og Provstens. Degnen vil helst tilbage til sin gamle Degnebolig og Marklod i Tøndering, som han 1720 maatte forlade og flytte til den nye Degnebolig ved Durup Kirke, som Fru Eva Deickmann til Hegnet havde ladet bygge. Han foreslaar altsaa, at han flytter tilbage til Tøndering og holder Skole der, medens der tillige bliver ansat en Skoleholder i Durup. Provst og Præst mener, at een Skole er tilstrækkelig for begge Sogne. Det er let at se, at Degnens Forslag var det bedste; men det blev dog de to gejstlige Herrers Forslag, der blev gennemført, og da det var det billigste, fik de ogsaa den nye Herre til Hegnet, Rantzau de Bentzon, med paa det.

Skoleloven af 1814.

I Slutningen af det 18. Aarhundrede blev der gennemført velsignelsesrige Reforme, særlig med Hensigt paa Bondestandens Frihed og Oplysning. Forordningen af 20. Juni 1788 om Stavnsbaandets Løsning og det Arbejde, der samtidig blev gjort for Ophævelsen af Jordfællesskabet, er vel nok de to Reforme, der fremfor nogen anden gjorde Bonden til en fri Mand. Den 22. Maj 1789 nedsattes en

Kommission, der skulde udarbejde Forslag til en Forbedring af Almueskolevæsenet. Blandt dens Medlemmer var Mænd som Greverne Reventlov og Schimmelmann, der i Gerning havde vist, at de vilde gøre noget for Bondestandens Oplysning. Først 25 Aar efter — den 29. Juli 1814 — udkom de to Forordninger om Almueskoler paa Landet og Købstæderne, der vel endnu kan siges at danne Grundlaget for vor Skolelovgivning. Før 1814 havde Almueskolen — som før nævnt — kun været en Kristendomsskole. Det var dette, man nu vilde have forandret. Vel var det ikke Meningen, at Undervisning i Kristendom skulde ud af Skolen; „thi“, — som et Medlem af Kommissionen udtalte — „selv om de dannede var komne saa vidt eller kunde komme saa vidt, at de kunde undvære Religionen, saa var den dog aldeles nødvendig for Almuen; men Religionen maatte finde sig i at indtage en Plads ved Siden af de andre Fag i Skolen“^{*)}). Efter en saadan Udtalelse kan man forstaa, at det ikke var Aanden fra 1739, Skolekommissionen af 1789 var besjælet af. Da Skoleloven endelig udkom, havde dog en anden Betragtning gjort sig gældende: I § 22 om Skolens Maal hedder det: „Ved Børnenes Undervisning skal der i Almindelighed tages Hensyn til at danne dem til gode og retskafne Mennesker, i Overensstemmelse med den evangelisk-kristelige Lære, samt til at bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der ere dem nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten“. I § 23 hedder det: „Der skal i Skolerne undervises i Religion, Skrivning, Regning og Læsning, og saa bør Skolelæreren vejlede Børnene i Sang“. Det var tilsyneladende kun lidt mere, end hvad der krævedes i Anord. af 1739;

^{*)} Efter L. Koch: Den danske Kirkes Historie, 1801—17.

men at der samtidig blev sørget for, at der oprettedes Seminarier, hvor der blev uddannet duelige Lærere, bidrog meget til, at Skolen efterhaanden voksede sig ud af alle Vanskeligheder, som enhver Start selv af en god Sag og særlig i en fattig Tid altid vil have at kæmpe med. Det var ogsaa Lovens store Fortjeneste, at der ikke blev slaaget større Brød op, end der kunde bages. Det havde Kristian den Sjette gjort, og derfor fik hans Skolelovgivning kun ringe Betydning.

Der var mange Vanskeligheder at overvinde. Den ulykkelige Krig med England havde bragt Landet i en elendig Forfatning; Staten var gaaet bankerot, og mange maatte gaa fra Hus og Hjem i disse fattige Tider; men det værste var, at de, der skulde nyde godt af den nye Reform, Borger- og Bondestanden — og her tænkes særlig paa den sidste — tog ikke imod den som en Gave, men som en Byrde, der foruden alle de andre Byrder var lagt paa deres Skuldre.

Følgende Optegnelser fra Skolekommissionens og Sogneforstanderskabets Forhandlingsprotokoller i Durup-Tøndering viser, hvilke tunge Kaar Skoleloven af 1814 fik, da den skulde ud at finde sig en Plads blandt Landbefolkningen.

Det første Skolekommissionsmøde, som den gamle Protokol beretter om, er afholdt i Durup Skolehus den 28. Juli 1815. Ved dette Møde blev blandt andet bestemt, „at Degnen skulde gaa fra Hus til Hus for at skaffe sig Vished om alle sig i Sognene opholdende, skolepligtige Børn“. Dernæst tages der Bestemmelse om Skolegangen. Der havde været prøvet paa at holde Skole efter Anordningen; men der var klaget over, at Folk ikke kunde undvære deres Børn saa mange Timer om Ugen, som An-

ordningen paabød, nemlig 6 Timer daglig fra 1. April til 31. Oktober og 5 Timer de 5 Vintermaaneder; derfor vedtog Skolekommissionen følgende: „Da der for Komm. var ført mange Klager over den lange Skoletid, saa Forældrene maa undvære deres Børn til Markarbejdet, troede Komm. at turde tilstede nogen Eftergivelse af de i Skoleanordningen bestemte Undervisningsdage og Timer. Skolegangen for Sommeren blev da indtil videre bestemt til 4 Timer om Ugen for yngste Klasse, nemlig fra Kl. 9—11 Tirsdag og Fredag, og 2 Timer om Ugen for ældste Klasse, nemlig fra Kl. 1—2 Mandag og Torsdag. Klasseinddelingen, som allerede i nogen Tid for det meste havde haft Sted, overlades det til Præsten nøjere at bestemme“.

Næste Møde var den 2. Oktober 1815, hvor det bestemtes, at for nærværende Maaned skulde der tages Hensyn til Beboernes Travlhed med Udførelsen af Gødning og med Vintersæden. Yngste Klasse skulde derfor kun gaa 3 Timer om Formiddagen Mandag, Onsdag og Fredag fra 8—11, ældste Klasse 3 Timer om Eftermiddagen Tirsdag og Torsdag fra 1—4. Det var ingen lille Nedsækering af det ugentlige Timetal for Sommerhalvaaret fra 36 Timer, som Anordningen paabød, til 6 Timer, som Kommissionen vedtog. Fra Oktober blev det ugentlige Timetal forhøjet til 15. Da der ikke senere anføres noget om Vinterskolegangen, kan man vel gaa ud fra, at den blev efter Anordningen.

Saavidt man kan se af Protokollen, lader det til, at der ikke er forandret noget ved denne Ordning af Sommerskolen før 1819. De to Skolekommissionsmedlemmer Morten Jepsen, Annelund i Tøndering, og Jens Vistisen i Toustrup, der var de første, der var valgt efter den nye Anordning, afløstes 1819 af

Niels Villadsen, Duruplund, og Niels Juul, Bjerre Mølle. Ved det første Møde, de to nye Medlemmer var med til — den $\frac{3}{4}$ 1819 — vedtoges følgende geniale Sommerskolegangsordning, som de to Herrer dog ikke skal have Æren af, da den blev indført i flere Skoler her i Salling: „Yngste Klasse skal søge Skolen Mandag, Tirsdag, Onsdag og Torsdag fra om Morgenen Kl. 6 til Kl. 12, og ældste Klasse Mandag og Torsdag i Middagsstunden fra 12—3“. Fredag og Lørdag var der altsaa ingen Skole; men saa skulde Degnen til Gengæld Mandag og Torsdag holde Skole uafbrudt fra Kl. 6 om Morgenen til Kl. 3 Eftermiddag. Det var ogsaa lige haardt nok for de smaa, især dem fra de yderste Kanter af Tøndering Sogn, Hegnets Mølle og Bjerre Mølle, der havde over $\frac{1}{2}$ Mil til Skole. Og hvad skal man sige om de store, der for manges Vedkommende havde været oppe siden Kl. 3 om Morgenen; de skulde sidde 3 Timer i Skolen lige i Middagsstunden, mens de voksne sov deres Middagssøvn. Man kan vel ikke undres over, om de har taget deres Middagssøvn i Skolen, hvad Degnen vel sagtens ogsaa har gjort. De kunde sige med Mads Vrannum i Æ Bindstouw: „De wa rehle haat, faa Klokken gik te fihe, aa vi haad ingen Onnen faat“.

„Den 26. Oktober mødte Præsten for at afholde allernaadigst befalede Eksamen; men Kommissionsmedlemmerne mødte ikke formedelst Levering af Skattekorn, hvorfor Præsten troede det rigtigt at ud-sætte Eksamen, til Medlemmerne kunde faa Tid“. Den 31. Oktober blev der saa afholdt Eksamen; af 66 Børn var kun mødt 36. Præsten havde affattet en Eksamensliste med alle Børnenes Navne og Fagene, de skulde eksamineres i. Der blev for hvert enkelt Barn givet Karakterer i Læsning, Skrivning,

Regning, Forstandsøvelse, Religion og Bibelhistorie samt i „Forhold“. Det er smaa Karakterer, Præsten giver, tg. og mdl. er overvejende. En Pige — Peder Kioldsens Datter Karen, 13 Aar, fra Tøndering — skal dog nævnes her, fordi hun danner en Undtagelse; hun faar „godt“ i Skrivning, ellers ug i alle andre Fag, selv i Religion og Bibelhistorie, hvor Karakteren „slet“ ellers er langt overvejende.

Degnen faar ogsaa sit Skudsmaal: „Skoleholdet er forrettet af P. Schantz, Degn og Skoleholder for Durup, 54 Aar gammel, som vel hverken er Student eller har seminaristisk Dannelse, men anbefaler sig med gode Naturanlæg og mangler ikke Kultur, har gode Gaver til at omgaas Børn og gør sig al Flid med at forklare, hvad han lærer dem, skriver og regner godt, og forstaar sig tillige paa Landmaaling. I disse Henseender skønnes han altsaa at være due- lig“. Præsten giver altsaa ikke Degnen Skyld for det daarlige Resultat, men lægger den over paa Forældrene: Om Sommerskolen 1815 skriver Præsten i sin Indberetning til Amtsskoledirektionen: „Sommer- skolen begyndte ikke før 1. August formedelst Be- boernes almindelige Travlhhed med Markarbejdet, og den ophørte igen den 11. August formedelst Høsten, da Læreren desuden samme Tid var bleven syg. Efter Høsten begyndte Skolen ikke førend den 9. Oktober, dels formedelst Beboernes Travlhhed med Vintersædens Lægning og andet Efteraarsarbejde og dels formedelst Skolens Reparation og Læreren Sygdom“. Den 11. Marts maatte Degnen lukke Skolen, da Beboerne ikke havde leveret tilstrækkelig med Tørv. Saa kom Foraarsarbejdet og lagde Be- slag baade paa Børnene og Kommissionsmed- lemmerne, saa Præsten saa sig nødsaget til at und- lade at afholde Foraarseksamen.

Hoveriarbejdet paa Hegnet faar en Del af Skylden for de mange Forsømmelser. Naar Forældrene er til Hov, maa Børnene passe Bedriften hjemme. Der er stadig en Masse Forsømmelser. Ved et Kommissionsmøde den 1. Decemder 1816 er særlig dette paa Tale. I Protokollen skriver Præsten: „De Børn, der i Sommerhalvaaret aldeles har forsoemt Skolen, udgør efter Skolebogens Udvisende omtrent de tre Fjerdedele af alle skolepligtige Børn. Som Aarsag dertil angives i Almindelighed, at Forældre og Husbonden ikke kunde undvære dem til Markarbejdet. Dog synes og nogle af Ligegyldighed og Modvillie at have holdt deres Børn fra Skolen, hvoriblandt især fortjener at nævnes Natmand Jens Dideriksen, som alle Erindringer uagtet vedbliver forsætlig at afholde sin Datter fra Skolen. Hun er nu henved 16 Aar gammel og saa yderlig forsømt, at hun ikke kan læse, ja, næppe kende Bogstaverne. For at hun ikke skal savne Lejlighed til at gaa i Skole og lære sin Kristendom, er hende af Fattiggassen tillagt Fødemidler, saaledes som andre Forældre medgiver deres Børn i Skolen; men Faderen lader hende desuagtet betle i Stedet for at gaa i Skole.“

Vi kommer her i den gamle Protokol til at gøre Bekendtskab med den berygtede Rakkerkule i Toustrup. Endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede kunde de gamle fortælle om det vilde Liv, der førtes der, hvor ikke alene Taterne, men ogsaa alle andre Skarnsfolk havde deres Tilhold. Svir og Slagsmaal hørte til Dagens Orden, vilde Hyl fra deres natlige Orgier lød ud over Egnen, saa hyggeligt maa der ikke have været, og man kan saa godt forstaa, at Folk helst vilde være fri for de Toustrup Rakkeres Naboskab. Selv efter Døden skøttede man ikke om

at være i deres Nærhed; endnu for ca. 40 Aar siden fandtes der ikke en eneste Grav i den vestligste Del af Durup Kirkegaard; det var Rakkernes Hjørne, ingen vilde begraves der. Nu er Forbandelsen, der i mange Aar har hvilet over Rakkernes Grave, hævet; smukke, velvedligeholdte Grave er der nu der, hvor Grønsværet fordem har dækket over det forhadte Folkefærds sidste Hvilested.

For den nulevende Slægt er Fortællingerne om Nordsallings Taterne „en saga blott“, og da vi her i den gamle Skoleprotokol støder sammen med dem, kunde det vel være passende at drage frem, hvad der af Datidens Folk findes optegnet om Taterne her paa disse Egne. Det kunde da blive et Supplement til, hvad Jeppe Aakjær i Skivebogens 17. Bind har fortalt om Kjæltringeliv i Sydsalling, samtidig med at det belyses, hvor trange Kaar Skoleloven af 1814 havde.

Nytaarsaftensdag 1817 vedtoges det at sende følgende Andragende til Danske Kancelli:

„Underdanigst Promemoria!“

For det højkongelige Danske Kancelli tager vi os underdanigst den Frihed at andrage følgende: „Et elendigt, fordærvet og farligt Folk, nemlig de saakaldte Rakkere eller Natmands-Folk, slakker omkring i Landet og er en Byrde, ja en Plage for sig selv og andre; det lever hen i allehaande Liderlighed, Laster og Lediggang, ernærer sig som omstrejfende, ved Betleri og Tyveri. — Det er et farligt Folk, enhver maa frygte det; thi enhver Forbrydelse kan det let faa Sind til at begaa, da dets vilde Liden-skaber hverken tæmmes ved Følelse for Religion eller Ære. Saa længe dette Folks Stilling bliver, som den er, gives der intet Haab om dets Forbedring, det tværtimod forværres; i Steden for at dets Antal skulde formindskes snarere tiltager; thi foruden at dette Folk indbyrdes i Løstgighed avler Børn, formeres deres Antal ved, at andre onde og slette Mennesker løber over til dem, som Følge heraf ses hele store Flokke af dette fordærvede og farlige Folk driver omkring, og hvor de kommer ved Trudslar søger

at tiltvinge sig det, de vilde have, og — hvem tør nægte dem? — Hvem tør udsætte sig for deres maaske frygtelige Hævn? Her i Pastoratet lever en Familie af dette Slags Folk, som er til stor Byrde for dette lille Pastorats for det meste fattige Beboere, saa meget mere da hele store Flokke af slette og fordærvede Mennesker hos dem have Tilhold. — Det som dog forekommer os at være det allersørgeligste med dette Folk er, at deres Børn og unge fra Barndom og Ungdom af i de ældres Selshab, ved idelig at høre deres onde Tale og se deres onde Handlinger, ved fra Barndom og Ungdom af ikke at blive af de ældre anført til andet end Lediggang, Betleri og Laster, blive saa aldeles moralsk fordærvede, at der intet Haab bliver tilovers om deres Forbedring. — Med Hjærter, der er fulde af den inderligste Vemod og Bekymring ved at tænke paa dette Folks nuværende sørgelige Skjæbne, dette Folk for dem selv uhjælpelige og for Staten farlige og skadelige Stilling, bede vi, om det højkongelige Danske Kancelli vil tage sig af dette elendige, fordærvede og farlige Folk og saaledes blive et Middel i Forsynets Haand til at føre dette Folk ud af Elendighed, den Fordærvelse og de Laster, hvori de nu for Tiden saa saare dybt er nedsunket. Med underdanigst Begering, at dette vort Andragende naadigst maa optages og med glad Haab om, at det højkongelige Danske Kancelli vil forestille denne efter vore Tanker saa saare vigtige Sag for vor allernaadigste Konge, der er en vis og god Fader for alle Landets Børn, henleve vi underdanigst.

Skolkommissionen for Pastoratet Durup-Tondering, Wiborg Stift, Sallingland
d. 31. December 1817.

H. Ravn.   Stjernholm.   Jens Wistisen.
Morten Jepsen“.

Ved Kommissionens Møde den 6. Juli 1818 er Taterpigen Anne Marie atter paa Dagsordenen. Hun er nu 17 Aar og er ikke paa nogen Maade at formaa til stadig at søge Skolen, hvorfor Kommissionen mente, at det var bedst at give Indberetning til Amtsskoledirektionen og udbede sig en Resolution paa, hvorledes man herefter har at forholde sig med hende. Følgende Indberetning til Direktionen blev indsendt:

„Underdanig Promemoriam!

Under 31. Dec. 1817 tilskrev vi det højkongelige Kancelli saaledes“: (Derefter følger en Afskrift af Andragendet til Kancelliet).

„Da vi siden den Tid ikke har hørt noget til, om det højkongelige Danske Kancelli har reflekteret noget paa dette vort underdanigste Andragende, saa tør vi ej i Hensyn til efterfølgende længere tie stille, men anser det for vor Pligt at andrage for den høje Amtsskoledirektion følgende og derpaa udbede os dens Resolution. — En Natmand, Jens Dideriksen, bor her i Pastoratet, Durup Sogn, Toustrup By, han har en Datter Anne Marie, 17 Aar gl., som er saa yderlig vankundig, at hun ej engang kender Bogstaverne; vi har gjort alt for at bringe hende til at gaa i Skole, vi har truet og listet baade for Faderen og Datteren, Fattigkommissionen har tillagt hende Kosten in natura hos Beboerne, men det er ikke muligt at faa hende til at gaa i Skole, hun løber omkring i Landet; at mulktene efter Anordningen nytter intet, thi hverken Faderen eller hun har noget at betale med, det er og formodentlig det, de stole paa, at vi i den Henseende intet kunne gøre dem, derfor vise de, navnlig Fader og Datter, sig saa trodsige. — Engang har Komm. mulkteret Faderen for hans Datters Forsømmelser, Øvrigheden gav Ordre til Mulktenes Inddrivelse ved Udpantning. Vi lod Udpantningen fuldføre, borttog noget af den usle Fattigdom, der fandtes i denne Natmands Hytte, vor Hensigt var ikke at gaa videre; thi det udpantede blev nogen Tid efter igen Natmanden tilbageleveret, og jeg Ravn (Præsten) betalte Mulkten til Skolekassen, vi troede, at vi derved skulde have indjaget Natmanden og hans Datter en Frygt, der skulde have bragt dem til at fatte et andet Sindelag, men det vedbliver at være det samme. — Vi beder derfor ærbødigst, at den høje Amtsskoledirektion vil underrette os om, hvad der videre skal gøres ved denne Natmandspige, og om den høje Direktion gunstigen vil fritage os for videre Forpligt og Ansvar i Hensyn til hendes Undervisning og Oplysning, da vi forsikrer, at med den redeligste Villie og den alvorligste Bestræbelse har det ikke været os muligt og vil heller ikke blive det herefter at udrette noget og destoværre, vi er forvissede om, at dette er og vil immer, saa længe der ikke føies anden alvorlig Anstalt, blive Tilfældet med Børn og Unge, der henhører til Natmands- eller Rakker-Folket.

Skolekommissionen for Durup-Tøndering, d. 6/7 1818.

H. Ravn. Morten Jepsen. Jens Wistisen.

Ved Skolekommissionsmødet den 12. Dec. meddelte Formanden, at han endnu ikke havde modtaget noget Svar fra Skoledirektionen paa ovennævnte Skrivelse, og han fik Myndighed til atter at tilskrive Direktionen og udbede sig dens Svar.

Endelig den 13. Marts 1819 kommer der fra Direktionen — ikke et Svar — men en Forespørgsel om, hvorvidt den 17-aarige Taterpige stadig forsømmer Skolen, og om Faderen er idømt Mulkt efter Anordningen. Pastor Ravn i Durup, der med Nidkærhed og Interesse tager sig af Skolesagen, sammenkalder straks Skolekommissionen, og allerede den 18. Marts afsendes følgende Svar til Direktionen:

„Den Mulkt, Jens Dideriksen før 6. Juli 1818 var ifunden, er betalt, hvilket vor Skrivelse i den Anledning til den høje Amtsskoledirektion af Dato 6. Juli 1818 udviser. I denne Skrivelse forespurgte vi os om, hvorledes vi i den Henseende havde at forholde os, og om vi ikke kunde fritages for al videre Forpligt og Ansvar i Hensyn til denne Natmandspiges Undervisning og Oplysning, da vi forsikrede med den bedste Villie og den alvorligste Bestræbelse havde det ikke været og vilde heller ikke herefter blive os muligt at udrette noget; da vi ingen Resolution herpaa erholdt fra vor høje Foresatte, have vi heller ikke til Dato anset hendes Skoleforsømmelse med Mulkt. — Vi formener endnu som før, at med denne Pige, der nu er opvokset til 18 Aars Alderen i Uvidenhed, Vankundighed og moralsk Fordærvelse, er ikke noget at udrette; hun er saa forsømt, saa fordærvet, at der ikke er at tænke paa nogen Oplysning eller Forbedring; der bliver vel intet andet for, end at hun, lige som saa mange andre af det Slags Folk, overlades hendes Skæbne, indtil der engang af Regeringen føjes anden kraftig Anstalt for dette Folk. Imidlertid, hvis vor høje Foresatte befaler det, er vi ligesaa villige som pligtige til at tvinge hende det, vi kunne til at lære og forbedre hende saa meget, som er os muligt“.

Allerede den 8. April kom Direktionens Svar, der giver Præsten en Næse, fordi han

„endskønt i en god Hensigt har betalt Natmandens Mulkt og der vist en Skaansel, der ingen Hjemmel har i Skoleanordningen,

og da denne Eftergivenhed ikke har haft den tilsigtede Virkning, fordrister Direktionen sig ingenlunde til at samtykke for Fremtiden i nogen Skaansel med denne 18 Aar gamle Piges vedblivende Skoleforsømmelse, saa maa den herved paalægge samtlige Skolekommissionens Medlemmer uopholdelig at foranstalte tilmeldte Natmands Datter, Anne Marie, tilsagt stadig at søge Skolen, for at hun kan lære i det mindste at læse indenad og erholde de til hendes timelige og evige Velfærds Befordring højstfornødne Kristendoms Kundskaber. — For saa vidt Faderen til hende dertil maatte have Trang, bør der føjes Foranstaltning til at denne forsømte Pige nyder daglig Kost og fornøden Klæder for Sognedistriktets Regning, saalænge hun befindes at behøve Undervisning, og bør hun tillige tilholdes at arbejde for sin Føde og Underholdning i de Timer, hun faar tilovers fra den daglige Skolegang. Skulde Natmanden ikke nøjagtig holde sig denne Foranstaltning efterrettelig, da bliver det Kommissionens Pligt uden nogen Skaansel at mulkttere ham efter Anordningen og Tilfælde af, at han ikke formaar at betale Mulkterne, da straks paa anordnet Maade at indberette saadant. Iøvrigt tilkendegives, at samtlige Kommissionens Medlemmer bør efter Anordningen i Forening virke til denne Sags vigtige Fremme.

Amtsskoleledningen for Salling m. fl. Herreder i Viborg Amt, d. 8. April 1819.

Blom. Bregendahl.

Vi er nu færdig med Natmandspigen Anne Marie. Den gamle Skoleprotokol fortæller ikke mere om hende, og vi kan vel gaa ud fra, at hun har faaet Lov til at sejle sin egen Sø. Pastor Ravn i Durup og de to Kommissionsmedlemmer, Jens Vistisen i Toustrup og Morten Jepsen, Tøndering, har ikke — trods den strenge Paamindelse fra Amtmanden og Provsten — gjort flere Forsøg paa at faa Anne Marie gjort til en lille Skolepige igen, der skulde sidde paa Skolebænk sammen med 6 aarige Smaapiger og lære Bogstaverne. Det skulde vist heller ikke være saa let en Sag, da hun som voksen Dame strejfede om i Landet med andre Natmandsfolk, hvoriblandt hun maaske allerede havde fundet sig sit Karlfolk.

Der var — som Præsten skriver — ikke noget at gøre, saa længe der ikke af Regeringen føjes nogen anden Anstalt for dette Folk. Det varede mange Aar, inden en saadan Anstalt kom. Det første Tiløb dertil var Fattiggaardene, der i 70erne og 80erne oprettedes rundt om i Landet. Durup fik ogsaa i disse Aaringer sin Fattiggaard, hvor de sidste Efterkommere af de Toustrup Rakkere fik Lov til at henleve deres sidste Dage. For dem blev Tilværelsen vel bedre; men ingen af dem følte sig hjemme der; det frie, omflakkende Liv kunde de ikke undvære, og de søgte hellere Natteleje i en Landevejsgrøft end i Fattiggaardens Senge. Ogsaa for Datidens andre fattige var Fattiggaarden en Rædsel; mange vilde hellere sulte hjemme i deres fattige Rønner end „komme paa Fattiggaarden“. Den Uhyggefølelse, der vækkes ved disse tre Ord, kender kun de, der har oplevet Fattiggaardenes Tidsalder, der heldigvis kun varede 25—30 Aar. Den bragte dog dette med sig, at enhver søgte saavidt som muligt at klare sig selv i Kampen for Tilværelsen, og de, der satte en Ære deri, blev hjælpne, saa ingen, der ikke havde opgivet al Selvstændighed, kom paa Fattiggaarden.

Taterfolket her paa disse Egne er som før sagt nu kun „en saga blott“. Selv om der maaske endnu kan findes Efterkommere af dem, saa er de efterhaanden smeltet sammen med den øvrige Befolkning og agtes lige med dem.

Vi vender nu atter tilbage til den gamle Protokol og vil først se efter, om det kun var Rakkerne, der var uvillige til at sende deres Børn til Skole, og om det kun var dem, der blev taget saa haardt paa. I Præsten Peter Hansens Tid tog man det ikke saa nøje med Anordningens Forskrifter. Skønt Befolkningen stadig viste Uvillie og Ligegyldighed over

for Skolen, blev der dog i hans Tid ikke idømt Mulkter for de mange Skoleforsømmelser. Han indskrænkede sig til fra Prædikestolen de to paabudte Søndage — Fastelavns Søndag og Søndag efter Mikkelsdag — at opfordre Forældrene til at lade deres Børn flittigen søge Skolen og Kirken efter Anordningens Bud. Hans Eftermand H. Ravn var, som vi har set, mere ivrig i Tjenesten. Han blev Præst i Durup 1817. Straks i det første Møde med Skolekommissionen den 25. Oktober 1817 giver han til Kende, at det skal være hans alvorlige Bestræbelse at gennemføre Organisationens af Skolevæsenet her i Overensstemmelse med Anordningen, saaledes som det lykkedes ham i det Pastorat, han forlod (Hem-Hindborg-Dølby), og han beder Medlemmerne om at være ham behjælpelige dermed.

I næste Møde, den 24. November, dikteres de første Mulkter, der skulde inddrives af Skoleforstanderne hver i sit Distrikt. Det er ikke alene Natmanden, men ogsaa flere af Gaardmændene, der bliver idømt Mulkt, og det viser sig, at der ogsaa maa udpantes hos Gaardmændene. Saaledes bliver der hos Chr. Iversen, Durupgaard, skrevet til Udpantning for Skoleforsømmelser en blaa Vest og en Ullenskiøet og hos Niels Pedersen Kolding, Toustrup, en grønprykket, toselet*) Vest. Ved Auktionen i Skive sælges det udpantede for 1 Rdl. 2 Mark 4 Skilling.

Den skolepligtige Alder kunde strække sig over mange Aar lige fra det 6. Aar til Konfirmationen, hvortil ingen kunde antages, før Præsten skønnede, at de havde et vist Maal af Kristendomskundskab. I en Fortegnelse over de Børn, der særlig havde forsømt Skolen, nævnes foruden Natmandens Anne Marie afgangne Fæstegaardmand Chr. Kiølsens

*) En gl. Benævnelse for en Art Vævning.

Enkes 19-aarige Søn. „Han er yderlig forsømt i Skolegang og hidtil aldeles ubeqvem til at antages til Konfirmation, hvorom i sin Tid er gjort Anmeldelse. Han er nu flyttet til et andet Sogn og der sidst afvigte 1. Søndag efter Paaske konfirmeret“.

Skoleanordningen medførte ikke straks Udgifter for Kommunen. Og hvor skulde Pengene komme fra? Der var ikke noget, der hed Kommunekasse dengang; men der var noget, der hed Skolekassen, hvis Indtægter i Følge Anordningen var følgende: 1) De saakaldte Lysepenge, der i Durup-Tøndering beløb sig til 6 Rdl. 4 Mark og havde fra gammel Tid været Degnens Løn foruden sin Degnebol i Byens Marker. 2) De, der ejede eller var benificerede med Konge- og Kirketiendes, skulde betale 1 Rbsk. S. V. i aarlig Afgift af hver Td. Hartk. I Durup-Tøndering, hvor der var 184 Td. Hartk., blev dette Beløb 5 Rdl. 4 M. 8 Sk. S. V. 3) Tavlepengene: Det var i Anordningen befalet, at Fastelavns Søndag og Søndag efter Mikkelsdag skulde Degnen ombære Tavlen, den saakaldte Klingbeutel, en Pose paa en Stang, der blev stukket ind mellem Stolestaderne for Næsen af Folk. Til Posen var hæftet en lille Klokke, og var Folk alt for optaget af Salmesangen, eller de var faldet i Søvn, hvad ogsaa kunde hænde, saa skulde Degnen nok faa dem ringet op, saa de kom til Besindelse. 4) Frivillige Gaver, der sammen med Givernes Navne skulde opføres i en til dette Brug anskaffet Bog. (Denne Bog blev der sjældent skrevet noget i). Og for det 5.) Skolemulcter og Bøder for idømte Forseelser. Af Skolekassen skulde Degnen, hvor han var lønnet efter den gamle Ordning, have sin Løn. Skolemateriel og Bøger til fattige Børn samt alle løbende Udgifter skulde betales af Skolekassen. Blev der Underskud i Kassen, eller der

skulde anskaffes noget nyt, skulde dette dækkes ved en ekstra Ligning paa Sognets Beboere: 1822 var der i Durup-Tøndering Skolekasse et Underskud paa 4 Rdl. 2 M., der blev dækket paa den Maade. Og da der skulde anskaffes en sort Vægtavle til Skolen, maatte man for at faa denne betalt ligeledes affatte en ekstra Ligning, der skulde underskrives af Skolekommissionen og approberes af Provsten.

Fra Kirkens første Tid havde der jo været en Degn i hvert Pastorat og somme Steder en i hvert Sogn, saa de gled automatisk ind som Skoleholdere. Hvor der var 3 Sogne eller 2 store Sogne i et Pastorat, maatte der bygges nye Skoler og ansættes Skoleholdere. De fleste Steder her i Salling var der kun en Degn i hvert Pastorat, og han boede som Regel i Hovedsognet. Dette var dog ikke Tilfældet alle Steder. Den Godsejer, som ejede Bøndergodset paa Egnen, havde ved Forordningen faaet Kaldsret til Degneembederne, hvad han i Reglen ogsaa havde haft før 1814, hvis han paa sit Gods havde bygget en Skole eller en Degnebolig. Laa Hovedgaarden i Anneksognet, blev Skolen eller Degneboligen ogsaa bygget der. Dette var Tilfældet i Tøndering, hvor Degnen boede indtil 1720, da hans Bolig blev flyttet til Durup. I Rybjerg og Lyby Sogne, der begge er Annekssogne, har dette ogsaa været Tilfældet. Der findes ingen Hovedgaard i disse Sogne, men den største Lodsejer i Pastoratet maa have boet i Annekset.

I en Skrivelse af 9. Maj 1815 fra Amtsprovsten til Skolekommissionerne i Harre og Nørre Herreder hedder det angaaende Skolestuen: „Hvorvidt det er Tilfældet, at aldeles ingen Skolebygning haves, vilde Kommissionen bestræbe sig for, at Skoleholdet kan finde Sted enten hos en eller anden Mand, som

dertil vilde overlade et Værelse i de faa Timer, som dertil maatte blive bestemte, eller efter Omgang, eller og i Degnens eller Kirkesangerens og Skolelærerens eget Værelse“.

Amtsprovst Bregendahl i Skive var ivrig for at faa den ny Anordnings Bestemmelser om Opførelse af nye Skolehuse gennemført; men det gik ikke saa let. De fleste Steder maatte man lade sig nøje med det, man havde. 1739 var der bygget en Del Skoler, saaledes havde Durup faaet et Skolehus, som Majoren paa Hegnet havde ladet bygge. 1799, da Degnen Peder Schantz kom til Durup, var det blevet saa elendigt, at det var nødvendigt at bygge det om. Boligen havde staaet i 60 Aar, og det var en høj Alder for en lerklinet Hytte, som de fleste Bygninger paa Landet var dengang. Naar undtages de saakaldte Rytterskoler, var Degneboligen ligesom de øvrige Bønderboliger. Da hverken Godsejeren paa Hegnet, den tidligere Fæstebonde Chr. Jacobsen^{*)} eller Beboerne selv vilde tage sig af at lade Degneboligen restaurere, maatte Degnen selv gøre det. Der havde heller ingen Brønd været, saa den maatte han ogsaa lade bekoste.

Nu mente Degnen, at Tiden var inde til, at han kunde faa sit gamle Mellemværende med Kommunen opgjort. Han indsender derfor følgende Andragende til Amtsskoledirektionen:

„Underdanigst Promemoria:

Jeg underskrevne blev i Aaret 1799 beskikket til Degn og Skolelærer for Durup og Tøndering Sogne. Ved min Tiltrædelse til dette Embede var Degneboligen i saa ringe Tilstand, at den stedse truede med Fald, i Følge heraf var jeg nødsaget til i Aaret 1800 saa godt som af ny at opbygge Degneboligen og lade kaste en Brønd, da ingen var, hvilket kostede mig 390 Rdl.

^{*)} Se Skivebogen 1833: Hegnet.

De gamle Materialer kan ej anslaaes til mere end 40 Rdl. D. C., altsaa har jeg maattet anvende den for mig stenfattige Mand betydelige Capital 350 Rdl. D. C. — —“ (Dette Beløb andrager Degnen Schantz om at faa udbetalt, hvis Degneboligen skal vedblive at være en offentlig Bygning, eller han betaler 40 Rdl., og Huset er hans. Han slutter sit Andragende saaledes:) „I Haab om gunstigst Bønhørelse hos min høje Øvrighed henlever jeg underdanigst.

Duurup Degnebolig, den 4:12 1817.

Peder Schantz,

Degn og Skolelærer for Duurup og Tøndering.

Til den høje Amtsskoleudretning for Viborg Amt, højvelbaarne Stiftamtmand Ridder Blom og højærværdige og høj lærde Hr. Amtsprøvest Bregendahl.

Provsten sender Degnens Andragende til Skolekommissionens Erklæring. Denne svarer, at alt, hvad Degnen har skrevet om Boligens Brøstfædighed saavel som hans Angivelse af de Udgifter, han har haft, er i Overensstemmelse med Sandheden. Og da han er en meget agtværdig og skikkelig Mand i maadelige Vilkaar og ret ringe Levebrød, saa synes Kommissionen, at det er rimeligt, at han faar Erstatning for de Udgifter, han har haft ved at istandsætte en offentlig Bygning. — Desuagtet foreslaar Kommissionen, at det Beløb, Degnen i Følge sit første Forslag forlanger, skal nedsættes fra 350 til 200 Rdl., og hvis det andet Forslag antages — hvilket vilde være det bedste, hvis Skolen skal flyttes — saa skal Degnen betale 190 Rdl. for de gamle Materialer, og saa er Degneboligen hans.

Nu skulde man tro, at den Sag var ordnet, og Degnen havde faaet de 200 Rdl. som Skolekommissionen havde foreslaaet. Den gamle Protokol siger ikke mere om den Sag foreløbig, saa Degnen maa jo nok have faaet, hvad han skulde have? Men vi blader videre i den gamle Bog, og 11 Aar